

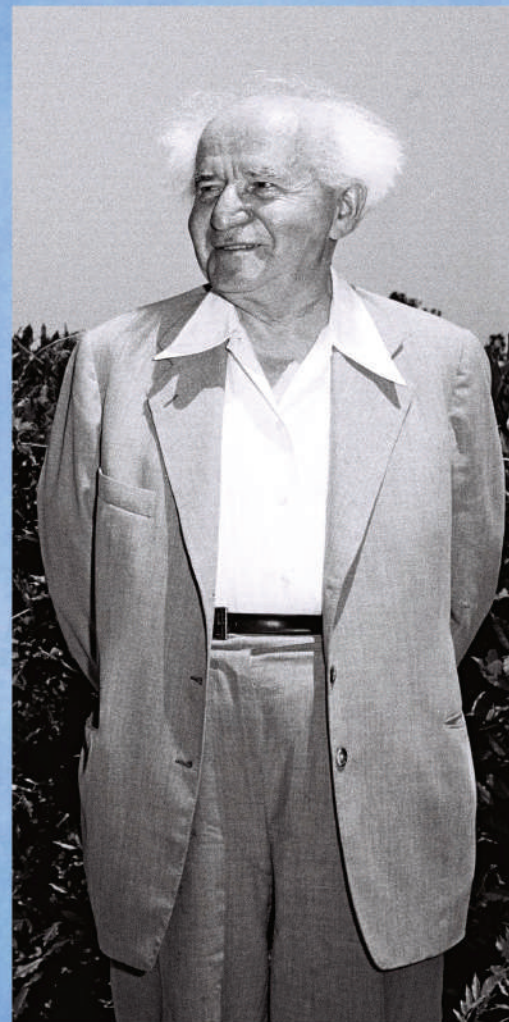
דוד בן-גוריון

ציוני דרך בחייו

המכון למורשת בן-גוריון
The Ben-Gurion Heritage Institute

דוד בן גוריון – ציוני דרך בחייו כתיבה: גילת גופר

ריכוז הפרויקט: נורית ברוורמן וגילת גופר
ייעוץ היסטורי: טוביה פרילינג, פולה קבלו, אבי בראלי, עדי שרצר
עריכת לשון: רות דלויה, סמדר רוטמן
עריכה: נורית ברוורמן
עיצוב גרפי של החוברת והעטיפה: ספי סיני
צילום השער: מיכה ברעם
סיוע בהפקה: שוש בן שטרית, אביגיל פלד, רמון זיראב, ענת מדיסון

קראו והעירו: שבתאי טבת, מאיר בראלי, יגאל דוניץ, גונן רייכר
תודה להדס הדר, ליאנה פלדמן וחנה פינשאו מארכיון בן גוריון,
ולחני הרמולין מבית בן גוריון על העזרה באיתור התמונות

© כל הזכויות שמורות, המכון למורשת בן גוריון
אין להעתיק או לעשות שימוש כלשהו בחומר הכתוב או בחלק ממנו,
ללא אישור מהמכון למורשת בן גוריון, מדרשת בן גוריון בקרית שדה בוקר
(<http://bgarchives.bgu.ac.il/moreshet/firstpage>) וממרכז ההסברה/
שירות הפרסומים (www.education.gov.il/hasbara).

למרות מאמצינו לא עלה בידינו לאתר את כל הצלמים שתצלומיהם
מודפסים בחוברת זו. אנו מתנצלים בפני אותם צלמים שלא אותרו
ומתחייבים להוסיף את שמם, אם יגיע לידינו, במהדורה הבאה.

נדפס בישראל

מבוא

חוברת זו מלווה את חייו של דוד בן גוריון שנה אחר שנה. היא פורסת, בסדר כרונולוגי, את תולדותיו של דוד גרין, הילד היהודי בן העיירה פלונסק שבמזרח אירופה, שהיה לדוד בן גוריון, ראש ממשלתה הראשון של מדינת ישראל.

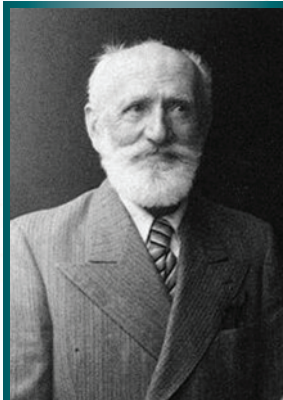
חייו של דוד בן גוריון שזורים בתולדות העם היהודי במאה ה־20. התחנות בדרכו, בילדותו ובבגרותו, משקפות אירועים מתולדות התנועה הציונית והיישוב בארץ, מימי הקמת המדינה ושנותיה הראשונות.

דוד בן גוריון ליווה את התנועה הציונית כמעט מראשיתה, והיה ממנהיגי הבולטים. הוא הוביל אותה בתהליך הגשמת מטרתה העיקרית – הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ־ישראל – והיה לראש הממשלה הראשון של המדינה הצעירה. ב־15 השנים הראשונות לקיומה של המדינה הוא היה מנהיג מרכזי ושותף בעיצובה, בשמירה על ביטחונה, בייצוב מקומה בעולם ובגיבוש סולם ערכיה החברתיים. הכרעות שהכריע, כיוונים שהתווה ועקרונות שייצג מלווים אותנו עד היום.

למרות כל האמור לעיל, חוברת זו אינה ביוגרפיה מלאה של דוד בן גוריון וגם לא תיאור היסטורי שלם של התהליכים שהביאו להקמת המדינה או תיאור שנותיה הראשונות. היא מתמקדת באירועים שקשורים לדרכו של דוד בן גוריון, בהתרחשויות שהיה שותף בהן ובצומתי דרכים שהוא הכריע בהם על כיוון ודרך.

החוברת מיועדת לכל מי שמבקש מידע ראשוני על חייו של דוד בן גוריון. כאמור, הדברים מובאים בסדר כרונולוגי. בגוף החוברת הודגשו בצבע מושגים ואירועים מרכזיים; אלה חולקו לשש קטגוריות: משפחה, מפלגה, ביטחון, חברה ומדינה, יחסי חוץ ומושגים כלליים. בסוף החוברת צורפו מפתח אישים, מפתח מדינות, יישובים ואתרים, מפתח עניינים ומושגים ורשימת מקורות.

אנו מקווים כי החוברת תהיה לעזר לרבים ותשמש לקוראיה מקור לימוד והנאה.

אביגדור גרין
(פלונסק 1856 -
תל אביב 1942)

דוד יוסף גרין נולד בי"ז בתשרי תרמ"ז, 16 באוקטובר 1886, בפלונסק - עיירה פולנית סמוכה לבירה ורשה, שהיתה אז בשלטון רוסי. פלונסק נמצאה באזור שנקרא **תחום המושב** היהודי מכיוון שבאזורים אחרים של האימפריה הרוסית היה אסור לרוב היהודים לגור. רוב תושבי העיירה פלונסק היו יהודים.

דוד היה ילדם השישי של **שיינדל ואביגדור גרין**. אבי המשפחה היה פעיל בתנועת **חיבת ציון** - תנועה שהתגבשה במזרח אירופה ומטרתה היתה להחזיר את העם היהודי לארץ-ישראל. בית משפחת גרין היה מרכז לתומכים ברעיונות שהיו קשורים בתנועה.

דוד קיבל חינוך מסורתי ב'חדר' וכן חינוך עברי מאביו ומסבו. מאוחר יותר למד ב'**חדר מתוקן**', 'חדר' מודרני יותר, ובו למד בין היתר עברית כשפה חיה (ולא רק כשפת קודש), תנ"ך, תולדות ישראל ומקצועות כלליים.

מאבא נחלתי את הזיקה לארץ-ישראל ולשפה העברית. אספות אגודת חובבי ציון התקיימו בביתנו, ובהיותי ילד רך כבר ידעתי שצריך כל אחד לשלם שלושה רובלים למען ארץ-ישראל. דבר אחד לא הבנתי: מדוע שולחים הכסף לאודסה ולא לארץ-ישראל.

בית אבי, עמ' 30

1886

רחוב בפלונסק, עירת הולדתו של דוד בגוריון

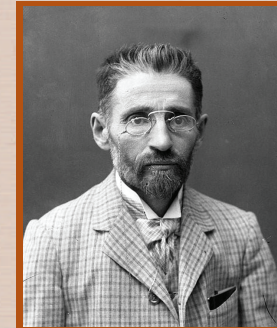
1897

עם כינוס הקונגרס הציוני הראשון והקמת התנועה הציונית המשיך אביו של דוד בפעילותו הציונית במסגרת חדשה זו. ילדו, דוד, ליווה אותו.

באותה שנה, כשהיה דוד כבן עשר, מתה אָמו.

אמא שלי מתה עלי בילדותי, כשהייתי כבן עשר, אבל אני זוכר אותה היטב כאילו היא חיה עדיין. ואני יודע שהיא הייתה סמל הטוהר, האהבה, האצילות, האנושיות והמסירות. אני בטוח שזה חל על רוב גדולי של האמהות.

חזון ודרך, ג, עמ' 166

אליעזר בן־יהודה

1900

כשהיה הנער דוד בן 14 הוא ייסד עם כמה נערים בני עירו אגודה ציונית בשם 'עזרא'. מטרתה המוצהרת של 'עזרא' היתה לחזק את מעמד השפה העברית, וחבריה התחייבו לדבר עברית. החבורה ארגנה קבוצות לימוד לנערים יהודים מן השכבות העניות בפלונסק.

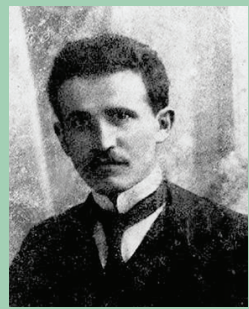
פעילותה של 'עזרא' עוררה הסתייגות בקרב אנשי העיירה האדוקים; אלה התנגדו לפעילות ציונית מחשש שהיא תפגע באורח החיים המסורתי של הנערים, בניהם. אף על פי כן היו באגודה בשנתה הראשונה כמאתיים נערים.

אגודת 'עזרא' בפלונסק

1904

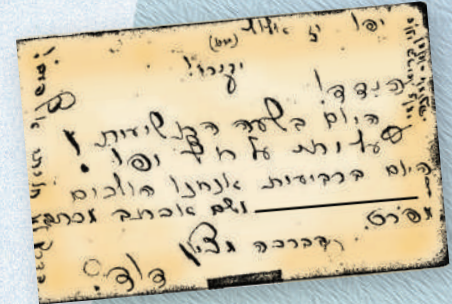
דוד נסע לוורשה כדי להתקבל לבית־ספר גבוה. הוא לא הצליח להתקבל ללימודים בגלל הנומרוס קלאוזוס – תקנות שהגבילו את מספר היהודים שיכלו להתקבל ללימודים גבוהים. גם ניסיונותיו להתקבל לבית־ספר טכני גבוה אחר עלו בתוהו ומסיבות דומות.

דוד גרין בצעירותו

התחזקותה של **תנועת ה'בונד'** – תנועה יהודית סוציאליסטית לא ציונית – אילצה את דוד לגבש ולחדד את תפיסת עולמו הציונית. מאבק זה, בוורשה ובפלונסק, פיתח את כישוריו לשאת נאומים ולהתפלמס. באותה שנה הוא הצטרף למפלגת **פועלי ציון**, מפלגה סוציאליסטית ציונית.

1905

גלויה ששלח דוד גרין
לאביו מיד עם עלייתו לארץ

1906

בי"ז באלול תרס"ו, 6 בספטמבר 1906, עלה דוד גרין בן העשרים לארץ ישראל, שהיתה נתונה באותה העת בשלטון האימפריה העות'מאנית. הוא הגיע בספינה לנמל יפו עם כמה מבני העיירה שלו.

עוד ביום עלייתו הוא התעקש ללכת למושבה פתח תקווה, שהיתה אחת המושבות החשובות ביישוב היהודי החקלאי החדש בארץ ישראל. הוא רצה 'להרגיש' ולראות במו עיניו מושבה יהודית.

[...] ובאתי לחוף ביפו [...] הרגשתי כי גלי אושר מתנשאים מעמקי נשמת ומפכים בלב [...] התחיה העברית הנה הנה! השלטים העבריים שבכל חנות, הדיבור העברי בחוצות, בבתי המסחר וברסטורנטיים, ניצני התחיה! לא. כאן אי אפשר לפקפק. אי אפשר שלא להאמין! כל מי שעיינים לו בראש רואה בחוש, וכל מי שלב לו, לב רגש, חש ומרגיש את פרחי האביב! הנה נער עברי קטן דוהר לו בבטחה על סוס שוטף. נערה עברית בת שמונה רוכבת על חמור קטן טעון במשא – אלה מראות התחיה! [...] אני לא חפצתי לבלות הרבה ביפו, מפני האבק, ולפנות ערב יצאנו חבורה של ארבעה עשר איש לפתח תקוה.

אגרות דוד בן גוריון, א, עמ' 75

תמונת פְּרָדָה מדוד גרין וחבריו בפלונסק לפני עלייתם ארצה

1907

האיכר אברהם סיני רוגצ'בסקי
מהמושבה סג'רה

דוד התחיל לעבוד במשקי איכרים בפתח־תקווה בעבודות שונות כמו הובלת זבל, כריית תעלות השקיה ונטיעת עצים.

זמן קצר לאחר שהגיע לארץ נבחר לוועד המרכזי של מפלגת פועלי ציון בארץ. הוא נבחר, עם עוד חברים, לכתוב את מצע המפלגה (כלומר את התכנית הפוליטית שלה) בארץ־ישראל. כמה ימים הם התבודדו במלון בעיר רמלה, שהיתה אז עיר ערבית, וכתבו מצע שנקרא 'הפלטפורמה הרמלאית' או 'תכנית רמלה'. המצע אושר, בשינויים מסוימים, בוועידת המפלגה ביפו.

דוד גרין היה לחבר הוועד הזמני,

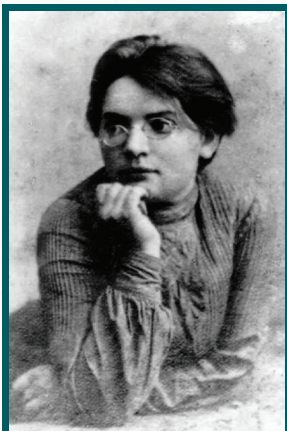
הגוף שהנהיג את המפלגה, עם עולה ותיק יותר – ישראל שוחט, מראשוני מפלגת פועלי ציון ברוסיה וממנהיגיה בארץ.

דוד גרין הצעיר עבד כמה שבועות ביפו בשליחות המפלגה. אחרי כן הוא קטף תפוזים בפתח־תקווה. באביב עבד עוד שבועות אחדים במשק חקלאי בכפר־סבא, ובקיץ עבד ביקב בראשון־לציון.

בסתיו, שנה לאחר עלייתו לארץ, הוא עבר, כמו רבים מחבריו, לגליל, שם העסיקו האיכרים בעיקר פועלים יהודים, ועבדו לצדם במשקיהם. לכן הצטייר הגליל בעיני דוד וחבריו כארץ ישראל האמיתית, זו שהם חלמו עליה. שם עבד דוד במושבה סג'רה (אילנייה), במשקו של האיכר רוגצ'בסקי.

המושבה פתח־תקווה בראשית המאה העשרים

מניה שוחט
יוזמת הקולקטיב בסג'רה

באותה תקופה עבדו כמה מחבריו, ובהם ישראל שוחט, אלכסנדר זייד ומניה שוחט, בחווה חקלאית שהיתה בסג'רה. הם הקימו בה את הקולקטיב - הקבוצה השיתופית הראשונה. זמן קצר לפני שהגיעו לגליל הקימו כמה מן החברים האלה אגודה סודית בשם 'בר גיורא'; מטרתה הייתה לקבל לאחריה את השמירה על היישוב העברי. דוד לא היה חבר בקולקטיב או באגודת בר גיורא (שממנה צמח מאוחר יותר ארגון השומר), אך היה שותף לכמה מפעילויותיהם.

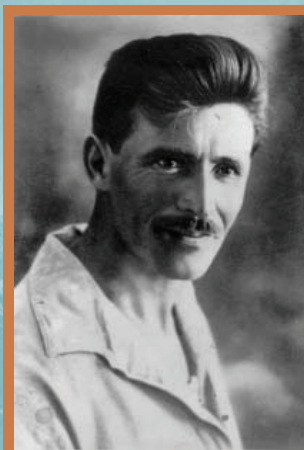
תקופת שהותו בסג'רה היתה, על פי עדותו, אחת התקופות המאושרות בחייו.

פה בסג'רה מצאתי סביבת המולדת שכל כך ערגתי לה. אין עוד חנוונים וסרסורים, שכירים זרים, הולכי בטל החיים על עמל אחרים. כל בני המושבה עובדים ונהנים מייגע כפיהם. הגברים חורשים משדדים וזורעים אדמתם. הנשים עובדות בגינה וחולבות את הפרות, והילדים רועים עדרי אווזים בגורן ורוכבים על הסוסים לקראת אביהם בשדה. בני כפר הם, ריח הקמה והזבל נודף מהם ופניהם שזופי שמש.

זכרונות, א, עמ' 35

בסג'רה הצטרף דוד למאמצייהם של חברי בר גיורא לקבל לידיהם את תפקיד השמירה בחווה ובמושבה. הארגון אכן זכה בתפקיד ובעקבות זאת סיפק מנהל החווה אליהו קראוזה נשק לפועלים, ובהם לדוד, על פי דרישתם.

דוד חזר לכמה חודשים לבית אביו והתייצב לשירות בצבא רוסיה, כדי שהאב לא יצטרך לשלם בעבורו כופר. מיד לאחר הגיוס הוא ערק מהצבא וחזר לארץ ישראל.

אלכסנדר זייד
מחברי הקולקטיב בסג'רה
ואגודת 'בר גיורא'

1908

יחסי חוץ

מפלגה

ביטחון

חברה ומדינה

מושגים כלליים

משפחה

דוד חזר לגליל ולסג'רה. בשל התפוררותה ההדרגתית של האימפריה העות'מאנית התדרדר המצב הביטחוני בגליל. סמוך לחג הפסח השתתף דוד גרין הצעיר בתקרית האש הראשונה שהתחוללה שם. שניים ממכריו נהרגו אז. באותה תקופה קם ארגון 'השומר', ששם לו למטרה להנהיג שמירה עברית בכל רחבי הארץ. דוד גרין לא הוזמן להשתתף כחבר בארגון, אך עבד כשומר בכמה יישובים בגליל. בסוף השנה הוא עבר לזיכרון יעקב.

בוועידת פועלי ציון שנערכה באביב הוחלט להקים ביטאון עברי למפלגה. יצחק בן-צבי ורחל ינאית הזמינו את דוד גרין להצטרף כחבר מערכת הביטאון החדש – האחדות. הוא עבר לירושלים ויחד את רוב זמנו לעריכה ולכתיבה. באותה תקופה הוא בחר לעצמו שם משפחה עברי: בן-גוריון, שמו של נקדימון בן-גוריון, שהיה ידוע כאדם נדיב, שתמך וסייע לעולי הרגל לירושלים זמן קצר לפני חורבן בית שני. בשם זה הוא חתם על מאמריו בהאחדות.

1911

בן-גוריון נסע עם חברו יצחק בן-צבי לוועידת פועלי ציון בווינה וייצג את המפלגה הארץ-ישראלית. בנובמבר הוא נסע לסלוניקי כדי ללמוד טורקית לקראת התחלת לימודי משפטים באוניברסיטה בקושטא, היא איסטנבול, שבטורקיה.

1912

בן-גוריון התחיל ללמוד משפטים. הוא ובן-צבי החליטו על ערוץ פעולה זה כדי לייצג את היהודים בארץ-ישראל מול השלטון העות'מאני, שמרכזו בטורקיה.

האחדות

עתון לעניי הפועלים והמונידעם בארץ ישראל.

האחדות

1909

עתון לעניי הפועלים והמונידעם בארץ ישראל.

יצא לאור על ידי מועצת הפועלים העבריים והמונידעם בארץ ישראל (פועלי ציון)

האחדות

יורשים תמוז תר"ע | 1910 | שנה ראשונה

עתון לעניי הפועלים והמונידעם בארץ ישראל.

יצא לאור על ידי מועצת הפועלים העבריים והמונידעם בארץ ישראל (פועלי ציון)

יורשים תמוז תר"ע | 1910 | שנה ראשונה

1910

האחדות

עתון לעניי הפועלים והמונידעם בארץ ישראל.

מערכת עיתון 'האחדות' מימין לשמאל: רחל ינאית, דוד בן-גוריון, יעקב זרובבל ויצחק בן-צבי

1914

ב־1 באוגוסט, כשהיה בן־גוריון בדרכו מקושטא לחופשת קיץ בארץ ישראל, פרצה **מלחמת העולם הראשונה**. בארץ פעל בן־גוריון להקמת יחידה יהודית בצבא העות'מאני; יזמה זו נכשלה.

1915

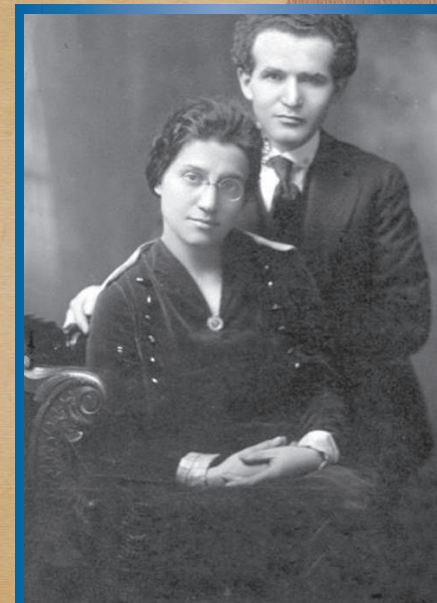
השלטונות העות'מאנים גירשו את בן־גוריון מהארץ בגלל פעילותו הציונית. הוא גורש לאלכסנדרייה, עם יצחק בן־צבי, ומשם יצאו השניים לארצות הברית. הם הצטרפו לסניף מפלגתם פועלי ציון בניו־יורק, וסיירו ברחבי ארצות הברית כדי לגייס צעירים לפעילויות שונות למען ארץ־ישראל. בניו־יורק פגש בן־גוריון את **פולה מונבוז**, אחות יהודייה, שהגיעה לניו יורק כנערה ממיינסק, עיירה בבלארוס.

1917

לאחר היכרות קצרה, כשהיה דוד בן־גוריון בן 31, נישאו הוא ופולה מונבוז.

אני רוצה להיות שותף איתך בכל, לשאת בכל שאת נושאת ולסבול ולכאוב בכל אשר את סובלת וכואבת. אני רוצה, יקירתי להשתתף אתך בכל, בשמחה ובצער, בסבל ובאושר, בבדידות ובגעגועים, בטוב וברע. אני רוצה שחיי שנינו יתמזגו בכל כחיי איש אחד, ורגשותינו וחוויותינו יתלכדו כתוך נשמה אחת.

מכתבים אל פולה ואל הילדים, עמ' 41

פולה (מונבוז) ודוד בן־גוריון

1918

דוד בן־גוריון חייל
בגדוד העברי

בן־גוריון ובן־צבי היו פעילים מרכזיים בתנועת התנדבות של יהודים מארצות הברית לגדוד עברי בצבא הבריטי. הם החלו בפעולות אלו כתגובה לפרסום הצהרת בלפור, 2 בנובמבר 1917 - מסמך שממשלת בריטניה הצהירה בו כי היא רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ־ישראל.

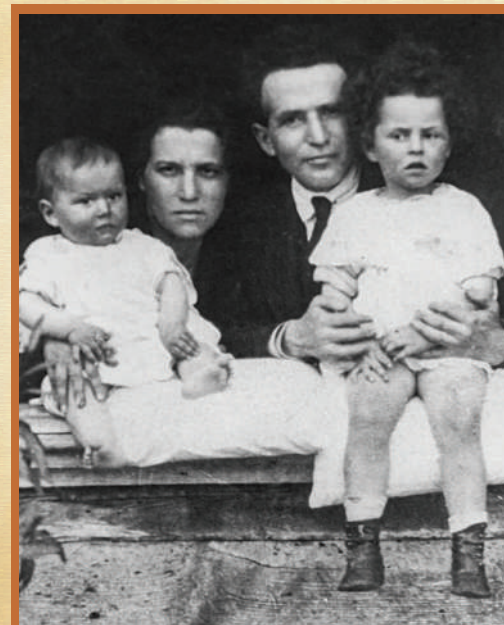
אחרי 35 שנה של מפעל חלוצי בארץ, שהוכיח בעליל את כשרון העם העברי לקומם הריסות ארצו, אחרי 20 שנה של הסברה לאומית־פוליטית אשר גילתה לעולם את שאיפת העם היהודי למולדתו - הכריזה האדירה שבמדינות העולם שהיא מכירה רשמית בקיום האומה העברית ומתחייבת לסייע להקמת ביתה הלאומי בארץ־ישראל.

ממעמד לעם, עמ' י"ד

בן־גוריון הצטרף לגדוד העברי והגיע אֶתו למזרח התיכון. כשהיה במצרים נולדה בתו הבכורה גאולה. הוא ראה אותה לראשונה חודשים אחדים לאחר לידתה, כאשר עלתה פולה מארצות הברית לארץ ישראל.

אתמול קיבלתי את התמונות, וכאילו מעיין חדש של אושר ושמחה נפתח לפני. תמונה יותר יפה של ילד לא ראיתי עדיין מימי [...] מה הייתי נותן למען להסתכל רגע אחד, לנגוע בילדתי היקרה. פוליה יקרה שלי לא יכולת לתת לי מתנה גדולה יותר ויקרה יותר. אני מרגיש עכשיו משמעות של גאווה, של גאווה אמיתית, שכל מכתבך על גאולה שטופים בה.

מכתבים אל פולה ואל הילדים, עמ' 58-59

משפחת בן־גוריון בשנות העשרים של המאה ה־20.
מימין לשמאל: גאולה, דוד, פולה ועמוס

בזמן שירותו של בן-גוריון בגדוד הוא התחיל בפעילות למען איחוד ציבור הפועלים בארץ-ישראל. זו היתה הפעילות המשותפת הראשונה שלו עם **ברל כצנלסון**. במאמרים שפרסם כצנלסון מצא בן-גוריון דעות קרוכות מאוד לדעותיו. הוא נסע למחנה האוהלים של הגדוד הארץ-ישראלי, גדוד עברי אחר בצבא הבריטי, שכצנלסון שירת בו, והציע לו לפעול יחד למען איחוד הפועלים. השניים נהיו שותפים וידידים קרובים והמשיכו בפעולתם המשותפת עד מותו של כצנלסון בשנת 1944.

מלחמת העולם הראשונה הסתיימה. ארץ-ישראל, שנכבשה מידי הטורקים, עברה לשלטון צבאי בריטי, אך גדודו של בן-גוריון לא השתתף בלחימה ממשית. ב-6 בנובמבר חזר דוד בן-גוריון לארץ.

עם חברו בגדוד העברי

1919

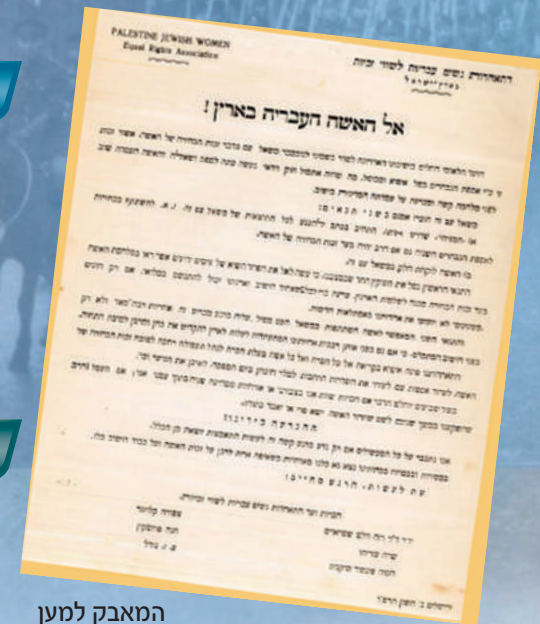
לאחר מאמצים לאיחוד כל הזרמים השייכים לתנועת העבודה בארץ-ישראל הקימו ברל כצנלסון, דוד בן-גוריון וחבריהם גוף חדש – **אחדות העבודה**. גוף זה איחד את חברי מפלגתו של בן-גוריון – פועלי ציון – וקבוצה גדולה של פועלים, שהיו מקובצים עוד קודם לכן ונקראו **בלתי מפלגתיים**, וברל כצנלסון היה אחת הדמויות המרכזיות בה. **הפועל הצעיר**, מפלגה נוספת שהיתה חלק מתנועת העבודה בארץ אז, סרבה להצטרף לאיחוד.

אחדות העבודה היתה למפלגת הפועלים הגדולה ביישוב היהודי בארץ-ישראל. מטרתה המוצהרת היתה איחוד הפועלים העברים בארץ. היא פעלה רבות בתחומי הביטחון וההתיישבות, נוסף על ענייני הארגון המקצועי.

1920

השלטון הצבאי הבריטי בארץ ישראל הוחלף בשלטון אזרחי בראשותו של הנציב העליון, היהודי האנגלי **הרבט סמואל**, שמינויו נכנס לתוקפו ב-1 ביולי 1920.

בן-גוריון השתתף בפעילות למען הקמת מוסדות מייצגים ליישוב היהודי בארץ-ישראל עם השלטון הבריטי. מוסדות אלה ייקראו, לכשיוקמו בשנת 1926, **כנסת ישראל** (המוסד

המאבק למען

זכות בחירה לנשים

הפרלמנטרי) והוועד הלאומי (המוסד המצומצם, המבצע). הוא השתתף בוויכוח בדבר זכות בחירה לנשים במוסדות אלה, וניסה להגיע לפשרה עם חוגים חרדיים, שהתנגדו לזכות זו. רק בשנת 1926 הסתיים הוויכוח, כשהחרדים החליטו לפרוש ממוסדות היישוב וזכות הבחירה לנשים אושרה.

באותה שנה נסעו בן-גוריון ומשפחתו ללונדון בשליחות מפלגתו. בלונדון נולד בנו - **עמוס**.

1921

בן-גוריון חזר משהותו באירופה בעקבות מאורעות תרפ"א - גל מעשי אלימות של ערביי ארץ-ישראל נגד יהודים, שהחל בהפגנת 1 במאי ביפו והתפשט לכל הארץ. בין ההרוגים במהומות אלה היה הסופר **יוסף חיים ברנר**; הוא נרצח עם חמישה מחבריו בבית משפחת יצקר, בין תל-אביב ליפו.

בן-גוריון נבחר למזכירות הוועד הפועל של **הסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל** ונעשה מיד דמות מרכזית בה. ההסתדרות קמה כחצי שנה קודם לכן, בדצמבר 1920, כארגון גג לתנועת העבודה הציונית וכארגון מקצועי מקיף. נכללו בה גם גופים שפעלו קודם במסגרות נפרדות וענו על צורכי הפועלים, כגון **קופת חולים** - שסיפקה שירותי בריאות; וה**משביר** - קואופרטיב לקנייה מרוכזת. עוד נכללו בהסתדרות גופים מיישבים, מערכת חינוך ומפעלי תרבות. ההסתדרות קיבלה עליה גם את האחריות לענייני ביטחון, ולפיכך ארגון **'ההגנה'**, שקם כשנה לפי הקמת ההסתדרות, התנהל באחריותה כל שנות העשרים.

כל זמן כהונתו של בן-גוריון בהנהגת ההסתדרות הוא היה החבר הקבוע והפעיל במזכירות. הוא חתר עם חבריו לחיזוק מרותה של ההסתדרות ולגיבושה ככוח מוביל ובעל עמדה בתנועה הציונית. אכן, תנועת הפועלים גדלה, ומוסדותיה, ובראשם ההסתדרות, היו למרכיב החזק ביותר בתנועה הציונית ובעשייה הציונית בכלל.

ציבור העובדים הצומח וגדל בארץ מתוך העלייה רואה את עצמו לא רק כהתחלה של מעמד עובד בריא ונורמלי, אשר לא ניתן כמוהו לעם היהודי בגולה, אלא גם כגרעין וכדיוקן - העתיד של עם עברי חדש.

ממעמד לעם, עמ' ע'

משפחת גרין
דוד בן-גוריון ראשון משמאל

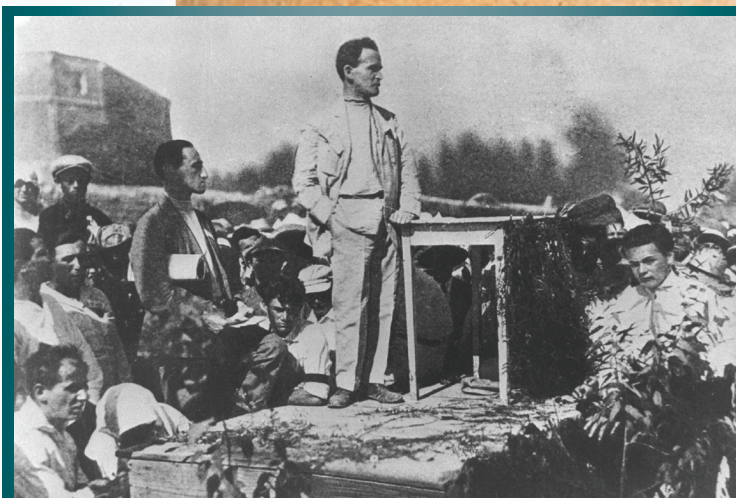
1922

משרדי ההסתדרות הועברו מתל-אביב לירושלים, מסיבות לאומיות, על פי הצעתו של בן-גוריון (המשרדים חזרו לתל-אביב בשנת 1925 מטעמים מעשיים).

1923

מראשית שנות העשרים שאף בן-גוריון להקים **קומונה ארצית** של כל הפועלים בארץ-ישראל. הוא הציע שההסתדרות תקים גוף, שבו יהיו חברים כל חברי ההסתדרות וכל הקבוצות השיתופיות. כל רכושם ומשכורותיהם יעברו ישירות לגוף זה, והוא ימלא את כל צורכיהם. בקומונה העתידית שבן-גוריון ביקש להקים תשרור משמעת, וכל חבריה יעבדו למען בניין היישוב היהודי בארץ-ישראל. הצעתו עוררה התנגדות בקרב חברי ההסתדרות. רבים טענו שהיא מצביעה על נטיות בולשביקיות – כמו ברוסיה הסובייטית, ומכוונת לקראת סוציאליזם טוטליטרי עריץ. לבסוף הוקמה **חברת העובדים**, על פי הצעה שונה ומתונה הרבה יותר מזו של בן-גוריון. חברת העובדים היתה גוף שכל חברי ההסתדרות היו חברים בו, והוא ניהל את מוסדותיה הכלכליים של ההסתדרות. מטרת חברת העובדים היתה לתת ביטוי לאחדותם של הפועלים בפיתוח היישוב היהודי בארץ-ישראל.

בן-גוריון – כחבר המרכזי במזכירות ההסתדרות – ניהל מאבק נגד קבוצה בתוך **גדוד העבודה**, שלא קיבלה עליה את מרות ההסתדרות בכמה נושאים. גדוד העבודה היה גוף שיתופי ארצי שהשתייך להסתדרות. חברי הגדוד ראו בעצמם מחויבים לכל משימה שקשורה בתחיית עם ישראל בארצו ובבניית חברה חדשה. הם שאפו לשוויון אשר כל אחד יתרום בו ככל שיוכל ויקבל כל שהוא צריך. החברים עבדו בפלוגות ברחבי הארץ והקימו את קיבוץ עין חרוד, ומאוחר יותר גם את תל יוסף ואת רמת רחל. משבר כלכלי גרם קרע בגדוד על רקע חלוקת הכספים בין הפלוגות העירוניות ובין עין חרוד. קבוצת המיעוט

דוד בן-גוריון נואם בטקס הנחת אבן הפינה
לבית הפועלים בירושלים, 1924

דרשה, בתמיכת ההסתדרות, הפרדה כלכלית בין קיבוץ עין חרוד לפלוגות. הגדוד התפלג, והתחיל מאבק על חלוקת הרכוש. ההסתדרות דרשה חלוקה שווה, אלא שהרוב בגדוד העבודה לא הסכים. בן-גוריון פעל על פי העיקרון שמי שאינו מקבל את מרות ההסתדרות אינו זכאי להיות חבר בה והורה להפסיק את האספקה ואת העזרה הרפואית לקבוצת הרוב. רבים מחברי ההסתדרות התנגדו להחלטתו זו, והקשר בין ההסתדרות לגדוד, ובכלל זה שירותי הרפואה, התחדש. עם זאת, חברי הגדוד היו לאופוזיציה בתוך ההסתדרות.

מחלוקת נוספת פרצה בשורות ההסתדרות. עוד בראשית שנות העשרים הקימו חברים מגדוד העבודה, ובראשם חברי השומר לשעבר, גוף ביטחוני סודי; זה כונה 'החוג' או 'הקיבוץ', ומרכזו היה בקיבוץ כפר גלעדי. במשך כמה שנים עסק החוג בקניית נשק ובהסתרתו, בנפרד מארגון ההגנה, תוך כדי הסתרת פעולתו מהנהגת ההסתדרות. כשניסו חברי כפר גלעדי לאחד את משקם עם משק תל חי התנגדה ההסתדרות, בהנהגת בן-גוריון, לאיחוד בשל הידיעות על קיומו של החוג ומשום שמרכזו בכפר גלעדי. למעשה, חברי גדוד העבודה כפו איחוד על תל חי, בניגוד לעמדת ההסתדרות, ובעקבות כך הוצאו ממנה ביזמת בן-גוריון. כמה מחברי כפר גלעדי היו עמיתיו של בן-גוריון מהעלייה השנייה. גם להחלטה זו התנגדו רבים מחברי ההסתדרות; הם לא הסכימו עם צעדיו החריפים של בן-גוריון.

בחודש מאי נוסח מצע משותף לשתי מפלגות הפועלים הגדולות – הפועל הצעיר ואחדות העבודה. בכך תם מאמץ מרוכז של בן-גוריון ושל חבריו לאיחוד שתי המפלגות. האיחוד הממשי התבצע רק כחצי שנה לאחר מכן, בראשית 1930.

בקיץ גברה המתחנות בין יהודים ובין ערבים בארץ, ובייחוד בירושלים. באוגוסט, לאחר ט' באב, פרצו התנגשויות אלימות בעיר. בהמשך הותקפו כמה נקודות יישוב יהודיות ואוכלוסייה

1926

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ-ישראל

1929

יהודית בערים מעורבות. באירועים, שכונו מאורעות תרפ"ט, נרצחו 133 יהודים, ובהם תינוקות וילדים, וכן נמנו 104 הרוגים ערבים (רובם מאש בריטים). האירועים המחישו את עומק העוינות בין ערבים ליהודים בארץ-ישראל, ובסופו של דבר הביאו להרעה ביחס השלטון הבריטי כלפי היהודים.

1930

בראשית השנה התכנסה ועידה, ובה התאחדו המפלגות אחדות העבודה והפועל הצעיר. הן יצרו יחדיו את מפא"י – מפלגת פועלי ארץ-ישראל, המפלגה הגדולה ביותר בתנועת העבודה. בן-גוריון היה מנהיגה של מפלגה זו מאז הקמתה, לצד ברל כצנלסון.

מערכת 'דבר' מארחת את אייב קאהן, עורך עיתון 'פארווערטס' – עיתון סוציאליסטי נפוץ, שיצא לאור ביידיש בניו יורק. מימין לשמאל: ברל כצנלסון, עורך 'דבר' (שלישי מימין), אייב קאהן, דוד בן-גוריון, זלמן רובשוב (שד"ר) ואברהם הרצפלד

בתום הוועידה שבה הוחלט על איחוד המפלגות אחדות העבודה והפועל הצעיר. יושבים ליד השולחן, מימין לשמאל: ברל כצנלסון (שני מימין), יצחק בן-צבי, דוד בן-גוריון ואליהו גולומב

1931

בבחירות לקונגרס הציוני ה-17 זכתה מפלגת הפועלים ב-29 אחוזים מקולות המצביעים והיתה לסיעה הגדולה בתנועה הציונית. נציגי הפועלים נכנסו להנהלה הציונית, וכחלק מתהליך זה הגביר בן-גוריון את עיסוקו בפעילות מדינית.

1933

בעת תעמולת הבחירות לקונגרס הציוני סייר בן-גוריון בפולין, שם חיה הקהילה היהודית הגדולה בעולם, ובה רבים מחברי התנועה הציונית. מטרת הסיור היתה להגדיל את כוחה של תנועת הפועלים בתנועה הציונית ולהופכה לכוח הקובע. סיור זה היה חשוב במיוחד לנוכח עלייתה של מפלגה נוספת בתנועה הציונית – המפלגה הרוויזיוניסטית, מפלגת ימין, שביקרה את הקו המדיני הציוני והציעה שינוי (רוויזיה). גם מנהיג המפלגה זאב ז'בוטינסקי סייר במזרח אירופה באותה תקופה; הוא דרש פעילות מדינית תקיפה וכן הצהרה ברורה של התנועה הציונית על מטרתה הסופית – הקמת מדינה עברית. עוד סיבה לסיור היתה עליית הנאצים לשלטון בגרמניה בראשית אותה שנה. מצבם של היהודים בכמה ארצות באירופה החמיר בעקבות התפתחות זו, ובן-גוריון ניסה ללמוד על המצב החדש מקרוב וישירות.

בעת שהותו של בן-גוריון בפולין נרצח בתל-אביב חברו להנהגת מפא"י – חיים ארלוזורוב, שכיהן כראש המחלקה המדינית בהנהלה הציונית. הרצח זיזע את בן-גוריון ואת היישוב היהודי בארץ-ישראל והפך נושא מרכזי בתעמולת הבחירות לקונגרס הציוני לאחר שהואשמו חברים מהתנועה הרוויזיוניסטית ברצח. במשפט נגדם נקבע כי הם זכאים.

בבחירות שהתקיימו באותה השנה זכתה מפא"י, לשביעות רצונו של בן-גוריון, ב-44 אחוזים מקולות הבוחרים בתנועה הציונית והיתה לכוח החזק בתנועה. עוד קודם לכן טבע בן-גוריון את המונח 'ממעמד לעם', כביטוי לרעיון שמעמד הפועלים הוא רוב העם וחבריו בונים את הארץ, ולכן עליו לעמוד בראש התנועה הציונית ולעצב את מדיניותה ברוחו.

משפחת בן-גוריון בראשית שנות השלושים.
מימין לשמאל: עמוס, אביגדור גרין (אביו של בן-גוריון),
גאולה, פולה, רננה ודוד

חיים ארלוזורוב,
1899-1933

בקונגרס הציוני ה-18, שהתקיים בסוף אוגוסט, נבחר בן-גוריון לראשונה כחבר בהנהלה הציונית, בד בבד עם תפקידו כמנהיג ההסתדרות. בתפקידו בהנהלה הציונית הוא פתח במגעים עם מנהיגים לאומיים ערבים בארץ ומחוצה לה. בין המנהיגים שהוא נפגש אֶתם היו ריאד אל-צלחה, ראש ממשלת לבנון; עונוי עבד אל-האדי, מנהיג לאומי פלסטיני; מוסא אל-עלמי, ערבי פלסטיני, הוגה דעות ומנהיג לאומי ערבי; שכיב ארסלאן, מנהיג ערבי סורי, דרוזי במוצאו; אחסן ביי אל-ג'ברי, מנהיג ערבי סורי, וג'ורג' אנטוניוס, ערבי נוצרי, מהחשובים שבהוגי הדעות של התנועה הערבית הלאומית. המפגשים נועדו לקדם שיתוף פעולה והבנה בין שני העמים החיים במזרח התיכון ולהשיג הסכמה עם הערבים באופן שיאפשר הגשמה של הציונות. פגישות אלה לא נשאו פרי.

יש לשקוד על כל אפשרות קטנה וגדולה של משא ומתן והסכם עם ערבים, ואין לסגור בפני עצמינו את הדרך בהנחות מופשטות, הנכונות בממלכת הצדק המוחלט, אבל אינן מחוכמות בעולם המעשה, ויש התרוצצות בלתי-פוסקת של טוב ורע. עולם זה מחייב 'כשרון פשרה'. לא כל פשרה היא טובה, אך לא כל פשרה רעה.

במערכה, א, עמ' 30

1934

בן-גוריון ערך סדרת פגישות עם יריבו הפוליטי זאב ז'בוטינסקי, מנהיג התנועה הרוויזיוניסטית. היריבות בין השניים, מנהיגי שני הכוחות הפוליטיים העולים בתנועה הציונית, היתה פוליטית בעיקרה, אך היו בה גם נימות אישיות. הפגישות החלו ביזמת פנחס רוטנברג, מייסד חברת החשמל הארץ-ישראלית, והתקיימו בלונדון. בן-גוריון וז'בוטינסקי ניסחו בהן שלושה הסכמים; אלה היו אמורים להסדיר את היחסים בין התנועה

אזכרה במלאות שנה לרצח חיים ארלחורוב

הרוויזיוניסטית לתנועת העבודה ולתנועה הציונית בכלל. התחומים שעסקו בהם ההסכמים היו עבודה, מרות (סמכות) ומאבק באלימות בין המפלגות. המנהיגים חתמו על ההסכמים, אולם פרסומם עורר זעם רב בהסתדרות ובמפלגתו של בן-גוריון. רבים ערערו על זכותו של בן-גוריון לנהל משא ומתן עם הרוויזיוניסטים, ועל אחת כמה וכמה לחתום על הסכם.

מאמצי של בן-גוריון לשכנע את חברי ההסתדרות בנחיצות ההסכמה עם התנועה הרוויזיוניסטית נכשלו. במשאל שנערך בקרב חברי ההסתדרות נדחו ההסכמים שאליהם הגיעו בן-גוריון וז'בוטינסקי. זאב ז'בוטינסקי ורוב חברי התנועה הרוויזיוניסטית פרשו מההסתדרות הציונית והקימו מסגרת חדשה - **ההסתדרות הציונית החדשה**.

בבחירות שנערכו לקונגרס הציוני ה-19, שהתכנס באוגוסט, חל גידול נוסף בכוחה של מפלגת הפועלים. בן-גוריון נבחר ליושב ראש ההנהלה הציונית והנהלת **הסוכנות היהודית**, והיה למנהיג רשמי של התנועה הציונית בעולם, שני **לחיים ויצמן**, שנבחר פעם נוספת לנשיא התנועה. תנועת העבודה היתה לגורם החזק והדומיננטי ביותר בתנועה הציונית. בכך הוגשמה מטרה שלמענה פעל בן-גוריון במשך כעשור.

1935

במהלך סיור בנגב ובמפרץ עקבה, אפריל 1935, שנועד לבדוק אפשרויות להתיישבות יהודית בנגב

1936

בכ"ז בניסן תרצ"ו, 19 באפריל 1936, פרץ הגל הראשון של **מאורעות**

1936-1939 (המרד הערבי הגדול) - התקוממות של הערבים בארץ-ישראל

נגד הבריטים בשל תמיכתם בהקמת בית לאומי יהודי בארץ-ישראל. בזמן המאורעות תקפו ערבים ריכוזי אוכלוסייה יהודית וחיבלו בחקלאות היהודית. בן-גוריון היה מיוזמי מדיניות **ההבלגה**, שעיקרה איפוק מול פעולות הערבים, לצד פעולות שקולות והימנעות מפגיעה בחפים מפשע. על פי מדיניות זו נמנעו כוחות ההגנה, שפעלו מכוח מרותה של התנועה הציונית, מפגיעה ביישובים ערביים.

דוד בן-גוריון בסיור בנגב

1937

בן־גוריון העיד כאחד ממנהיגי התנועה הציונית לפני **ועדת פיל** – ועדת חקירה מלכותית שמינתה ממשלת בריטניה כדי לחקור את הסיבות שהובילו לפרוץ המרד הערבי. ועדת פיל פרסמה את מסקנותיה בראשית יוני והמליצה על חלוקת ארץ־ישראל לשתי מדינות – יהודית וערבית.

אנו חוזרים לארץ ישראל, ואני מקבלים בשמחה וללא סייג רק תנאי הכרחי אחד, והוא – שלא תיפגענה זכויותיהם של תושבי הארץ, ושלא ישלל מהם שום דבר מהדברים הדרושים לקיומם ולאושרם. באנו הלום על מנת ליצור ולהוסיף ולא לשלול ולגרוע ממישהו; אנו עולים ואנו זכאים לעלות לארץ כל עוד לא נפתרה השאלה היהודית בעולם.

מתוך עדותו של בן־גוריון לפני הוועדה המלכותית, 3.1.1937

בן־גוריון תמך בקבלת **תכנית החלוקה**. בכך הוא נבדל מרבים מחבריו, הקרובים והרחוקים. הוא הסביר את עמדתו בקונגרס הציוני העשרים, שהתכנס באוגוסט, וטען שזו הזדמנות להקים מדינה ולהציל את יהודי אירופה, שמצבם הלך והתדרדר ככל שהתחזק השלטון הנאצי. הוא העריך כי קבלת התכנית תאפשר עלייה חופשית של יהודים אלה. לאחר ויכוח נוקב אימץ הקונגרס הצעת פשרה של בן־גוריון: הענקת ייפוי כוח להנהלה הציונית לנהל משא ומתן בנושא החלוקה. הוויכוח על החלוקה בתוך התנועה הציונית נמשך, אבל לא היתה לו משמעות מעשית מפני שהערבים לא קיבלו את ההצעה, וענני המלחמה מעל אירופה גרמו גם לבריטים לסגת מהצעתם.

סיור בגדר הצפון, שהוקמה בעקבות פרוץ מאורעות 1936-1939

דוד בן־גוריון נואם בחיפה

1939

בן־גוריון ועוד חברים בהנהגה הציונית השתתפו בוועידת סנט ג'ימס בלונדון, שמנהיגי הערבים ומנהיגי היהודים היו אמורים לדון בה בבעיית ארץ־ישראל ולהגיע לפשרה. הוועידה התחילה בראשית השנה ונמשכה כמה חודשים. שתי המשלחות, היהודית והערבית, לא ישבו בחדר אחד, ודיוני הוועידה הסתיימו בלא כלום. בעקבות כישלון השיחות ובשל המצב המתדרדר באירופה ובארץ־ישראל, החליטו הבריטים להגביל את העלייה, את רכישת הקרקעות ואת ההתיישבות היהודית בארץ־ישראל. החלטותיהם פורסמו במה שכוונה **הספר הלבן** – מסמך רשמי של ממשלת בריטניה.

פרסום ספר לבן זה סימן נסיגה של הבריטים מתמיכתם בציונות, וההנהגה הציונית החליטה להיאבק במגמה זו. בן־גוריון קבע את קווי המאבק בבריטים בצמוד למטרות המעשיות של הציונות: התחלת **ההעפלה** (העלייה הלא חוקית) המאורגנת והקמת נקודות התיישבות גם במקומות האסורים על פי החוק הבריטי.

ב־1 בספטמבר, עם פלישת גרמניה הנאצית לפולין, פרצה **מלחמת העולם השנייה**. בן־גוריון חייב שיתוף פעולה עם הבריטים במאבק בנאצים, שהיו בעיניו האויבים הקשים ביותר של העם היהודי. עם זאת, הוא טען שיש להמשיך להיאבק בבריטים בנושאים החשובים לתנועה הציונית – עלייה והתיישבות.

עלינו לעזור לאנגלים במלחמתם כאילו לא היה 'ספר לבן', ועלינו לעמוד נגד 'הספר הלבן' כאילו לא הייתה מלחמה.

במערכה, ג, עמ' 18

המשלחת היהודית לוועידת ג'ימס.

מימין לשמאל: ארתור לוריא (בקצה הימני התחתון של התצלום), משה שרתוק (שרת), רוז ג'ייקוב, דוד בן־גוריון, חיים ויצמן, זליג ברודצקי, נחום גולדמן, מוריס פרצוויג

1940

הבריטים המשיכו ביישום הגבלות אלה למרות המלחמה. בפברואר הוסיפו מגבלה נוספת ופרסמו את חוק הקרקעות, שהגביל את אפשרות קניית הקרקעות בידי יהודים בחלקים גדולים של ארץ-ישראל. בן-גוריון התחיל מיד בארגון מחאה ציבורית חריפה נגד החוק וזים הפגנות ברחבי הארץ. היו בתנועה הציונית בארץ ישראל מי שביקשו למתן את המחאה. על רקע זה התפטר בן-גוריון מתפקידו והמשיך במאבק. הוא יצא לבריטניה להיפגש עם חבריו להנהגה הציונית. נפילת ממשלת בריטניה, הקמת ממשלה חדשה וכן החרפת הקרבות באירופה גרמו לו לסגת מכוונתו להתפטר.

1941

בן-גוריון טס לארצות הברית להשתתף בארגון ועידה של ציוני אמריקה.

1942

בזמן המלחמה יזם בן-גוריון עם עמיתו להנהגה חיים ויצמן את ועידת **בילטמור** – ועידה כללית של ציוני אמריקה. הוועידה הסתיימה בהצהרה שמאוחר יותר כונתה **תכנית בילטמור**. בשני סעיפיה האחרונים של הצהרה זו, שבן-גוריון ניסח על דעת ויצמן, הותווה קו מדיני חדש לציונות.

בסעיפים אלה דרשה הוועידה פתרון צודק לבעיית חוסר המולדת של העם היהודי. בסעיף האחרון הזה היה חידוש חשוב ביותר, שכן עד אז לא הגדירה התנועה הציונית את מטרותיה בצורה זו, והוא כלל דרישה להעברת הסמכות על העלייה ועל פיתוח הארץ לידי הסוכנות היהודית ודרישה להקמת קהילייה יהודית בארץ-ישראל. הוועד הפועל הציוני, שישב בירושלים, אישר את ההצהרה (זו זכתה לעוד כינוי: **תכנית ירושלים**). למרות הנוסח המעורפל, היא נחשבת ההצהרה הפומבית הראשונה המגדירה את הקמתה של מדינה יהודית כמטרתה המיידית של התנועה הציונית.

הפגנה נגד 'הספר הלבן' שפורסם בשנת 1939
וכונה 'ספר המעל'

בתקופה זו התדרדרו היחסים בין שני ראשי התנועה הציונית – חיים ויצמן ודוד בן-גוריון – בין השאר על רקע חילוקי דעות בדבר העמדה שיש להמשיך במגעים עם הבריטים. שלא כמו ויצמן, בן-גוריון האמין שעל התנועה הציונית לחזק את הקשר עם האמריקנים ודרש עמידה תקיפה מול בריטניה.

באוקטובר התכנסה מפא"י לוועידה שנודעה בשם **ועידת כפר ויתקין**. הוועידה התכנסה בצל פילוג אפשרי בין רוב החברים, בהנהגת בן-גוריון, לקבוצה של חברים שהתגבשה עוד קודם לכן סביב הנהגתו של **יצחק טבנקין**. קבוצה זו, שמרכזה היה בסניף מפא"י בתל-אביב ובקיבוצי תנועת הקיבוץ המאוחד, התארגנה בשם **סיעה ב'**, והיא התאפיינה גם בנטייה הולכת וגוברת לתמיכה בברית המועצות. בן-גוריון הביא לאישור הוועידה את תכנית בילטמור. חברי סיעה ב' ראו בה הסכמה לחלוקת ארץ-ישראל, התנגדו לה והחרימו את הוועידה שאישרה לבסוף את התכנית. היה זה שלב מכריע בהתפתחותו של הפילוג העתידי במפא"י.

בסוף נובמבר הגיע תהליך הפנמת המידע על המתרחש באירופה לשלב חדש. הנהלת הסוכנות הודיעה כי באירופה מתנהל תהליך שיטתי של **השמדת יהודים**. ההודעה גררה גל של האשמות כלפי ההנהגה וכלפי בן-גוריון על קוצר ראות ואף על ניסיונות מכוונים להסתיר את המידע. בן-גוריון ועמיתיו עסקו בארגון פעולות עזרה והצלה למען יהודי אירופה בשלושה נתיבים עיקריים. הנתיב הראשון היה ניסיון להצלת יהודים באמצעות חילוצם מאירופה, כמו בתכניות להצלת הילדים או בתכניות הכופר, שמקצתן נודעו בכינוי 'סחורה תמורת דם'. הנתיב השני היה ניסיון לסייע ליהודים לשרוד בתוך אירופה, למשל באמצעות שיגור חבילות מזון, תרופות, ביגוד, כסף ומסמכים מזויפים או בסיוע ליהודים לחמוק ממקום

עצרת המונים בתל אביב ביום האבל הלאומי לקורבנות השואה, 12 בדצמבר 1942

שנסקפה להם בו סכנה מיידית למקום של רווחה יחסית; כמה מפעולות אלה היו כרוכות במהלכים להעמקת שיתוף הפעולה החשאי עם בעלות הברית, ואחד מביטוייהם היה תכנית הצנחנים. נתיב הפעולה השלישי היה התנדבותם של כ־30,000 בחורים ובחורות מן היישוב לצבא הבריטי, כחלק מן המאבק בגרמניה הנאצית. בד בבד עם פעולות אלה תבעו בן-גוריון וחבריו להנהגה מהמעצמות לפעול להצלת יהודים.

שליחי העם היהודי במולדתו, נזעקו כאן לתבוע מכם, שליטי האומות הגדולות הנלחמות בהיטלר, מראש ממשלת אנגליה, מנשיא ארצות הברית, מראש ממשלת ברית המועצות, לעמוד בפרץ בכל אשר בידכם לבל תתנו להשמיד עם כבול וכלוא, מחוסר מגן ונשק, על בניו ובנותיו, על אנשיו ונשיו, על זקניו וילדיו.

נאום בכינוס החרום של אספת הנבחרים, 30.11.1942

1944

מפא"י, מפלגתו של בן-גוריון, התפצלה לשני פלגים, ובבחירות שהתקיימו באוגוסט להסתדרות ולאספת הנבחרים התמודדה סיעה ב' כרשימה נפרדת

בשם התנועה לאחדות העבודה.

בן-גוריון, משה שרת ועוד חברים בהנהגה הציונית פעלו כל זמן המלחמה להקמת יחידה יהודית נפרדת בתוך הצבא הבריטי; ואכן, לקראת סוף המלחמה הוקמה החי"ל – החטיבה היהודית הלוחמת (הבריגדה היהודית), ושירתו בה חיילים וקצינים יהודים מארץ-ישראל.

אף שהמלחמה לא הסתיימה, הכריז מנחם בגין, שהגיע לארץ כשנתיים קודם לכן והתמנה למפקד אצ"ל, על חידוש פעולות ארגונו נגד הבריטים. אצ"ל היה ארגון מחתרתי קטן יחסית שהקימו פורשים מארגון ההגנה בשנות השלושים והיה קשור למפלגה הרוויזיוניסטית. פעולותיהם של הפורשים – כך כונו בלשון אותה תקופה אצ"ל ולח"י (ארגון שפרש מאצ"ל בראשית מלחמת העולם השנייה, שכן חבריו החליטו להמשיך בפעילות נגד הבריטים למרות

חנה סנש, אחת מהצעירות והצעירים הארץ-ישראליים, שגויסו לצבא הבריטי וצנחו באזורים שהיו תחת שלטון הנאצים באירופה

ה.י.ל.

סמל החי"ל – החטיבה היהודית הלוחמת בצבא הבריטי

המלחמה) – נתפסו בעיני הזרם המרכזי בתנועה הציונית ומרבית היישוב כמחלישות את כוחה של התנועה הציונית מול בריטניה.

פעולותיהם של הפורשים הגיעו לשיאן ברצח הלורד מוין, השר הבריטי התושב במזרח התיכון, בקאהיר. תגובות הבריטים לרצח היו קשות, ומתוך חשש להתדרדרות ביחסים בין היישוב המאורגן לשלטונות המנדט פתח בן-גוריון במאבק תקיף נגד הפורשים: כוחות ארגון ההגנה לכדו אנשי אצ"ל ולח"י, חטפו אותם, החזיקו בהם בתנאי מאסר ואף הסגירו כמה מהם לידי הבריטים. פעולה זו יצרה קרע קשה בין המחתרות וכונתה **הסיון** (בצרפתית: עונת הציד).

לקראת סוף השנה, מיד לאחר שחרור בולגריה מהכיבוש הנאצי, ביקר בה בן-גוריון. מטרת הביקור היו לימוד מצבם של יהודי אירופה ובעיותיהם לאחר **השואה**, תוך כדי בדיקת האמצעים הנדרשים לסיוע ולהאצת הטיפול בהם וכדי לרתום אותם למאבקה של התנועה הציונית. הוא פגש את אנשי הקהילה היהודית בבולגריה והזדעזע ממצבם, אף שגורלם שפר עליהם לעומת יהודים ממדינות אחרות באירופה.

ב־8 במאי נכנעה גרמניה ללא תנאי, ובכך הסתיימה מלחמת העולם השנייה בזירת אירופה. בן-גוריון ביקר **במחנות העקורים** שהוקמו על אדמת אירופה ואליהם הגיעו **ניצולי השואה**: יהודים שהצליחו לשרוד **בגטאות**, **במחנות ההשמדה**, **ביערות** ובמקומות מסתור בכל רחבי אירופה.

הייתי בדאכאו ובבאלזן [...] ראיתי כבשני האש שבהם שרפו מאות אלפים ומליונים יהודים מכל ארצות אירופה – ממערב, מזרח, דרום וצפון, אשכנזים וספרדים, מכל העדות והמפלגות [...] וראיתי את השרידים המעטים, שרידי ששת המיליונים הטבוחים לעין העולם, לעין העולם האדיש, הזר, הקריר והמתאכזר לעם ישראל זה אלפיים שנה. השרידים המעטים האלה מסרבים לשוב לארצות שהפכו בתי קברות להוריהם ולבניהם, לנשיהם ולבעליהם, לאחיהם ולאחיותיהם, לקרוביהם ולמכריהם.

נאום באספת הנבחרים, 28.11.1945

1945

למרות ממדי החורבן שפקד את יהודי אירופה, אישררה הממשלה החדשה בבריטניה, שנבחרה עם סיום המלחמה, את הגבלות הספר הלבן. בעקבות זאת הנהיג בן-גוריון מאבק משותף של כלל הכוחות המזוינים הארץ-ישראליים היהודיים – ארגון ההגנה, שהיו בו כמה עשרות אלפי חברים והיה כפוף למרות מוסדות התנועה הציונית; אצ"ל, שעל פי הערכות היו בו כאלף חברים; ולח"י, שהיו בו כמה מאות – לפעולה מתואמת, סמלית בעיקרה, נגד מטרות בריטיות שונות. הפעולה המשותפת כונתה **תנועת המרי העברי**, והיא נמשכה פחות משנה. בקיץ 1946 חזרו ההגנה, אצ"ל ולח"י לפעול בנפרד.

בתקופה זו נמשכה ביתר שאת ההעפלה (עלייה ב'): ניסיונות להכריח לארץ-ישראל בתחבולות ובדרכים לא חוקיות עולים חדשים, רובם ניצולי שואה. מרבית המעפילים הגיעו לארץ בספינות רעועות שניסו לחמוק מחיל הים של בריטניה ולהגיע אל חופי ארץ-ישראל. רבים מהם נתפסו ונכלאו במחנות מעצר בארץ ובקפריסין.

בהעפלה מתגלה עכשיו – כאשר אינו מתגלה בשום דבר אחר – הכוח החיוני המופלא של עמנו; רצונו האדיר והעשוי לבלי חת; הקשר הנצחי, קשר בל ינתק, שבין עם ישראל לארץ-ישראל; העקשנות של רצון הגאולה וההצלה; [...] אי הכניעה של היהודי לכוחות פייסיים בשעה שהוא יודע, שכוח זה משולל צדק ומשפט; האהבה העמוקה לחיי חירות ומולדת ועצמאות; הנכונות להקריב הכל, לשאת הכל – למען שיבת ציון.

במערכה, ה, עמ' 118

בן-גוריון העריך שבתוך זמן קצר תתנהל מלחמה קשה על עצמאות העם היהודי נגד צבאות סדירים של מדינות ערב, שזוה עתה קמו, ולכן יש צורך לרכוש ציוד לחימה ולהגדיל את מלאי הנשק הקיים ברשות ההגנה והיישוב כולו. הוא גייס בחשאי קבוצה של יהודים בעלי אמצעים מארצות הברית כדי שירכשו נשק ומכונות לייצור נשק; קבוצה זו כונתה בשם הקוד **'מכון סונבורן'**, כשם האיש שריכז את פעולותיה. בכסף שנאסף נקנו, על פי התכנית של בן-גוריון, מכונות; אלה היו הבסיס לתעשייה הצבאית (תע"ש).

החומה
לענין בטחון ואגף

ספינת ההגנה "יציאת אירופה תש"ז" (EXODUS 1947)

זה שם ספינת המעפילים שהצליחה לפרוץ את ההסגר הבריטי בחופי ההפלגה באירופה. הספינה מתקרבת לזופי המולדת.

מעפילים על סיפונה של הספינה 'יציאת אירופה תש"ז'
(אקסודוס 1947)

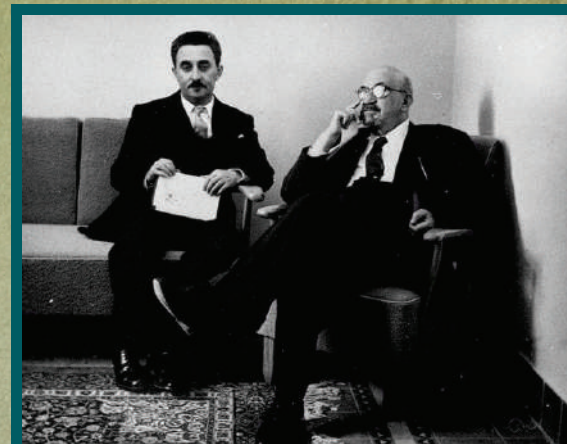
1946

פעולות תנועות המרי העברי גררו תגובה קשה של הבריטים נגד היישוב היהודי בארץ-ישראל והנהגתו. זו הגיעה לשיאה ב'שבת השחורה', ב-29 ביוני. באותה שבת הטילו הבריטים עוצר על יישובים יהודיים, ערכו חיפושים ועצרו רבים מהמנהיגים. בן-גוריון שהה באותה עת בפריז, וכך חמק ממאסר. ממקום שבתו הוא המשיך לנהל הן מאבק פנימי בתוך התנועה הציונית נגד דורשי הפשרה, ובראשם חיים ויצמן, והן מאבק חיצוני בזירה הבינ-לאומית למען הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

בקיץ פוצץ אצ"ל את מלון המלך דוד בירושלים. בפיצוץ נפגעו ונהרגו רבים. הדבר החרף את הוויכוח בתנועה הציונית על דרך המאבק. ידם של המתונים היתה על העליונה, והפעולה המשותפת של ארגוני כוח המגן (תנועת המרי העברי) באה לקצה. בן-גוריון המשיך את מדיניות המאבק הצמוד - מאבק בבריטים, צמוד למטרות המרכזיות של הציונות: הגברת העלייה וההתיישבות. בסוף השנה התמנה דוד בן-גוריון לתפקיד חדש בתנועה הציונית - הממונה על תיק הביטחון, נוסף על תפקידו כיושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית. חיים ויצמן לא נבחר שוב לנשיא התנועה הציונית, ובכך היה בן-גוריון למנהיג המרכזי של התנועה.

1947

בן-גוריון החל בלימוד תפקידו החדש כמחזיק תיק הביטחון, ולפי תחזיתו המשיך בהיערכות לקראת מלחמה כוללת עם מדינות ערב. הוא התחיל בתכנית הכשרה עצמית לתפקידו החדש כמחזיק תיק הביטחון. במשך כמה שבועות הוא למד את מערך הכוחות הלוחמים שעמדו לרשות היישוב, את הרכבם של כוחות האויב ואת נקודות התורפה המסתמנות. באותה תקופה, שכונתה 'הסמינר', סייר בן-גוריון בשטח, קרא ספרות צבאית מן הארץ ומן העולם ונפגש עם לוחמים בכל הדרגים מארגון ההגנה ומן החטיבה היהודית הלוחמת (הבריגדה).

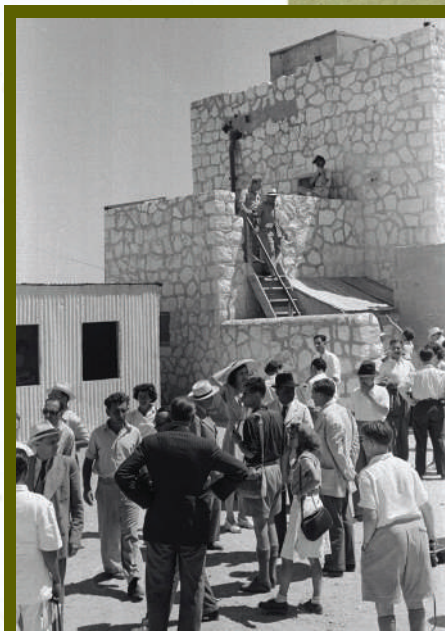

חיים ויצמן, נשיא ההסתדרות הציונית העולמית בשנים 1920-1946 ולימים הנשיא הראשון של מדינת ישראל ומשה שרתוק (שרת), ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית בשנים 1933-1948

באפריל מינה ארגון האומות המאוחדות (האו"ם) ועדת חקירה מיוחדת לבדיקת בעיית ארץ-ישראל (אונסקו"פ). לקראת ביקור הוועדה בארץ-ישראל ניהלו בן-גוריון וחבריו בהנהלת הסוכנות משא ומתן עם אגודת ישראל – תנועה חרדית לא ציונית – כדי שנציגיה יתמכו בדרישות הסוכנות היהודית שיוצגו לפני הוועדה. בעקבות המגעים ניסחו בן-גוריון ונציגי מפלגות אחרות בסוכנות היהודית מכתב להנהלת אגודת ישראל, ובו נידונו עקרונות למקומה של הדת במדינה היהודית העומדת לקום. מאוחר יותר יצביעו אישים באגודת ישראל על מכתב זה כעל מסמך הסטטוס קוו בשאלת מקומה של הדת במדינת ישראל. הנושאים שצוינו במכתב – שמירת שבת, כשרות במוסדות ציבור, דיני אישות על פי דיני התורה וחינוך עצמאי לחרדים – הם נושאים מרכזיים בהסכמות ובאיי-הסכמות בין חילונים לחרדים במדינת ישראל עד היום.

בן-גוריון הופיע לפני ועדת האו"ם, אונסקו"פ, כמנהיג התנועה הציונית והציג את עמדותיה, שעיקרן הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

בעקבות עבודת הוועדה החליטה עצרת האו"ם ב-29 בנובמבר, כ"ט בנובמבר, על חלוקת ארץ-ישראל לשתי מדינות – יהודית וערבית. ביום שלאחר ההחלטה, 30 בנובמבר, התחילה מלחמת העצמאות של מדינת ישראל. כוחות ערביים, רובם מקומיים, חסמו דרכים, התקיפו יישובים יהודיים ופגעו בשכונות יהודיות בערים המעורבות. מערכת הביטחון של היישוב, שבראשה עמד בן-גוריון, התארגנה כדי להתמודד עם התקפות אלה.

ועדת החקירה המיוחדת של האו"ם לבדיקת בעיית ארץ-ישראל (אונסקו"פ) מבקרת בקיבוץ רביבים בנגב

מרכז המפקד לשרות העם

הכרזה מס. 2

צו

נוער,

העם והמדינה הנבנית קוראים לכם- לשרות!

המוסדות הלאומיים מכריזים בזה על חובת ההתייצבות של כל בני הגילים 17-25.

כל איש ואשה בגיל 17-25 חייבים להפקר ולהעמיד את עצמם לתפקידים בטחון ועבודות חיוניות.

ביום ג', ב' דחוקה, כ"ז כסלו (9.12.47) מתחילה ההתייצבות בערים, במושבות ובכפרים. מועד הקובעות את המקום והמועד להתאיבות תתפרסמה בכל מקום לחוד.

בימים אלה מתגנש חונם וכסיהתם של שטונים וזרות בישראל. היטוב הפנוי בארץ. הלצת האוטה, ובה להיות נושא הנגשה של המדינה הפנויה!

נוער עברי, השמע לצו!

מרכז המפקד לשרות העם

נוער עברי, קוראים לכם לשרות!

1948

בשלב הראשון של המלחמה, כחלק מהפיכת ארגון ההגנה לצבא סדיר, החליט בן-גוריון על ביטול תפקיד הרמ"א – ראש המפקדה הארצית של ההגנה. המפקדה הארצית היתה הגוף המקשר בין הדרג המדיני לדרג הצבאי, ובן-גוריון האמין שבמעבר לצבא סדיר אין עוד צורך בחוליה מקשרת זו. הרמ"א ישראל גלילי היה איש אחדות העבודה – הסיעה שפרשה ממפא"י והיה לה מקום מרכזי בהגנה, בייחוד בין אנשי הכוח המגויס שלה – הפלמ"ח (פלוגות מחץ) ומפקדיו. מפקדי האגפים במטכ"ל התנגדו לביטול תפקיד הרמ"א, ובייחוד לפיטורי גלילי. מקצתם חשדו שלפיטורים סיבה מפלגתית, ולא עניינית. הם הגישו אולטימטום לבן-גוריון והודיעו שיתפטרו אם לא יוחזר גלילי לתפקידו. בן-גוריון לא היה יכול לאפשר התפטרות של המטכ"ל באמצע מלחמה. גלילי הוחזר למטה הכללי, אך תפקידו לא הוגדר. לאחר כשנה הוא נדחק מתפקידו במטה.

כשנסוגו הבריטים מעוד חלקים של ארץ ישראל היו הכוחות היהודיים נתונים כבר במלחמה. בחדשי המלחמה הראשונים נקלעו כוחות היישוב לעמדת מגננה שוב ושוב. עמדה זו גבתה קורבנות רבים ושחקה את מעמד התנועה הציונית בזירה הבינלאומית, עד כדי כך שהקמתה של מדינה יהודית הועמדה בספק.

בראשית אפריל יזם בן-גוריון את המבצע ההתקפי הראשון במלחמת העצמאות – מבצע נחשון, לפתיחת הדרך לירושלים. לראשונה רוכזו כוחות גדולים ונשברה תפיסת ההגנה המרחבית, שהיתה מקובלת. מאותו שלב עברו הכוחות היהודיים ממגננה למתקפה והתחילו במבצעים יזומים.

בו בזמן עסק בן-גוריון גם בהקמת מוסדות המדינה שבדרך: הוא אישר את הקמת מועצת העם ומנהלת העם (היא כונתה הי"ג, שכן היו בה 13 חברים); זו עתידה להיות הממשלה הזמנית עם הקמת המדינה. במנהלת העם ניתן ייצוג רחב לזרמים ביישוב היהודי המאורגן בארץ-ישראל ולאגודת ישראל.

בעמוד הבא למעלה: אוניית המעפילים אקסודוס אחרי השתלטות הבריטים למטה: חגיגות השמחה בכ"ט בנובמבר 1947, לאחר החלטת האו"ם על חלוקת ארץ-ישראל לשתי מדינות – יהודית וערבית

חגיגות שמחה לאחר החלטת האו"ם
בכ"ט בנובמבר 1947

"אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל היא מדינת ישראל".

27-5-1948

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה יסודות החוקות
הקדמות והסדרות, בה חי חיי קוסמויות מסלכות, בה יצר ובסיו תרבות
לעמים ובכל אלו הוריש לעולם כולו את ספר השירים הנצח.
לאחר שהובלה העם מארצו בכות חורק שפר לה אמונים בכל ארצות
עולות, בא הדג משנה איתקנה לשבט לארצו וכחדש בוטחה את חירות
המדינה.
מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה העמו היהודים בכל דור לשבט ולמאור
במלכות העתיקה ובדורות המרוחקים שבו לארצם בהמונים חלוצים
שמילים אמנים הפריחו נשמת, חיוי שפחה והגברות, בנו כפרים וערים
הקיסר ישיב גדל חוקך השליט על משקו ותרבותו, שורר שלום וזמן עב
נאמן שפח ברבת הקידועה לכב המשיגי המרץ נעשה נששו לנצטאח
מסלכות.

כל עוד בלבב פְּנִימָה
נֶפֶשׁ יְהוּדֵי הוֹמָיָה,
וּלְפָאֲתֵי מוֹרָחַ, קְדִימָה,
עֵין לְצִיּוֹן צוֹפֶיָה.

עוד לא אָבְדָה תְּקוּמָתָנוּ,
הַתְּקוּהַ בַּת שְׁנוֹת אַלְפִים,
לְהִיּוֹת עִם חֶפְשֵׁי בְּאֶרְצָנוּ,
אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

בה' באייר תש"ח, 14 במאי,

בטקס שנערך בבניין המוזאון הישן בתל-אביב, הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל.

באחת, מועצת העם. אישרנו נוסח של הכרזת
העצמאות. בארבע הכרזת העצמאות. בארץ
צהלה ושמחה - ושוב אני אבל בין השמחים
כביום 29 לנובמבר.

יומן בן-גוריון, 14.5.1948

בישיבה חגיגית של מועצת העם, ה' באייר תש"ח, הוכרז על הקמת מדינת ישראל.
מימין: מגילת העצמאות בחתימת חברי מועצת העם

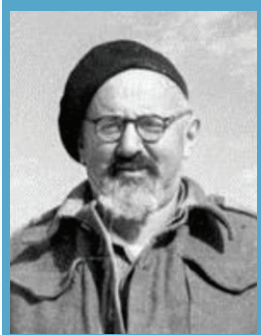

עם ההכרזה על הקמת המדינה עמד בן-גוריון בראש הממשלה הזמנית וכיהן בתפקיד שר הביטחון.

שעות אחדות לאחר ההכרזה פלשו לארץ-ישראל חמישה צבאות ערב, צבאות מצרים, ירדן, סוריה, לבנון ועיראק.

בן-גוריון עמד בראש המערכת הביטחונית והיה אחראי לבנייתו של הצבא תוך כדי המלחמה. כמה ימים לאחר הקמת המדינה, ביו"ב באייר תש"ח, 26 במאי 1948, הוא נתן את הפקודה להקמת צה"ל. בימי הלחימה הם נאלץ בן-גוריון להכריע קשות ביותר. הכוחות היו מועטים, והלחימה - קשה. כשר הביטחון החליט בן-גוריון לתגבר את חזית המרכז, להילחם על הדרך לירושלים, ובו בזמן להתאמץ ולא לוותר על לחימה בדרום הארץ ובצפונה.

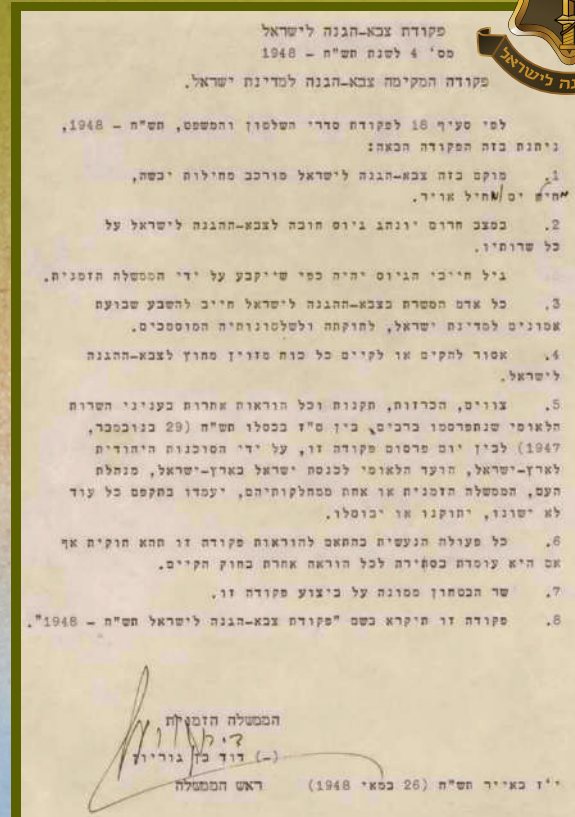

יחזקאל שדה, מייסד הפלמ"ח וממפקדי מלחמת העצמאות

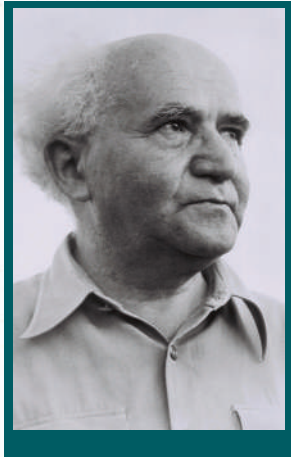
לאחר חודש של לחימה קשה הוכרז על הפוגה בקרבות. בן-גוריון ניצל את ההפוגה כדי להוציא את הקמתו של צה"ל מן הכוח אל הפועל. הלוחמים הושבעו לצה"ל, הוסדרה פעילותם של שירותים צבאיים שונים ונקבע המבנה ההיררכי של הצבא. בזמן ההפוגה גם התחדדו המתחים בין הארגונים הצבאיים שקדמו לצה"ל. המאמץ לגיבוש צבא אחד מכלל הכוחות הלוחמים היה כרוך במאבקים עם חברי הפלגים השונים ועם מנהיגיהם. שני המאבקים הגדולים התנהלו על פירוק אצ"ל - המחתרת מימין; ועל פירוק מטה הפלמ"ח - הכוח הלוחם העיקרי של ארגון ההגנה, בעל זיקה לתנועה לאחדות העבודה, שהיו בו כמה אלפים.

שילוב כוחות אצ"ל בצבא הגיע לידי משבר בפרשת אלטלנה. הספינה אלטלנה, שהובילה נשק ומעפילים, נשלחה על ידי אצ"ל בצרפת והגיעה לארץ בסוף יוני. אצ"ל דרש לצייד בכלי נשק גם את חברי הארגון המשרתים בצה"ל ואת חברי הארגון הלוחמים בירושלים, שעוד לא פורקו בה המחתרות. בן-גוריון דחה את התנאים האלו, ואצ"ל סירב להעביר את הנשק לצה"ל. לאחר שלא נענו חברי אצ"ל לאולטימטום אשר הוצג להם, הורה בן-גוריון להפגיש את הספינה, והיא טבעה מול חוף ימה של תל-אביב. 19 אנשים נהרגו באירועים - 16 מאנשי אצ"ל ושלושה חיילי צה"ל. המאבק שכך רק לאחר החלטתו של בגין שלא להגיב על הירי וקריאתו 'רק לא מלחמת אחים'. בחודשים שאחרי כן השתלבו אנשי אצ"ל כיחידים ביחידות צה"ל השונות, אך בלבם של רבים נותר משקע כבד, והועלו טענות קשות על הפלייתם לרעה בצה"ל גם שנים רבות לאחר מכן.

בזמן ההפוגה ארגן בן-גוריון מחדש את המטה הכללי, ובכלל זה מינויים שלא על פי המלצת חברי המטה הקודם. ראשי המטה הכללי הגישו שוב, כמו במאבק על פירוק הרמ"א, אולטימטום לבן-גוריון, ולמעשה התפטרו. בעקבות המתח בצבא והתפטרות ראשי המטה הוקמה ועדת שרים לבדיקת היחסים בין שר הביטחון דוד בן-גוריון ובין הפיקוד העליון של הצבא. המסקנות

הפקודה להקמת צה"ל, על החתום: דוד בן-גוריון

מהבדיקה היו שיש לצמצם את שליטתו של בן-גוריון בצבא, והוא החליט להתפטר. בשל ההתפטרות נסוגו חברי ועדה החקירה ממסקנתם, וסמוך מאוד לסיום ההפוגה הגיעו בן-גוריון וראשי המטה הכללי להסכמה בדבר טיב השינויים שיש לבצע בצבא.

בחודשים שלאחר מכן פרץ סביב הצבא עימות נוסף, הפעם על פירוקו של מטה הפלמ"ח והכפפתם הישירה של חטיבותיו לפיקודים ולמטה הכללי. עניין הפלמ"ח הגיע לידי משבר עם החלטתו של בן-גוריון לפרק את מטה הפלמ"ח בצה"ל. הוא הורה על כך בעקבות דרישה של המטה כי כל ההוראות לחטיבות הפלמ"ח בחזיתות השונות יעברו דרך המטה, ולא ישירות מפיקוד החזית של צה"ל. בן-גוריון הוביל את פירוק מטה הפלמ"ח בטענה שהוא מתנהל כצבא בתוך צבא. מנגד, ראשי הפלמ"ח טענו שהוא מבטל את הצלחותיהם המבצעיות במלחמה ומתנכל להם רק משום שעמדותיהם שונות משלו.

פירוק מטה הפלמ"ח, פרשת אלטלנה ופרשת האלופים לוו בביקורת נוקבת על החלטותיו של בן-גוריון והפכו סמל להחלטות שנויות במחלוקת בתהליך בניית ריבונותה של המדינה.

בזמן המלחמה הכריע בן-גוריון בעוד שאלה נפוצה ואישר לשחרר מספר קצוב של בני ישיבות משירות צבאי, כדי שיוכלו להמשיך ללמוד. בכך הוא נענה לדרישותיהם של הרבנים, שראו בלימוד התורה עיקרון חשוב, בייחוד לאחר סגירתן של ישיבות מרכזיות והשמדתם של תלמידי חכמים רבים בשנות השואה. החלטה זו השפיעה עמוקות על מערכת היחסים בין חרדים לחילונים במדינת ישראל, והיא מעוררת דיון ומחלוקת גם כיום.

בימי מלחמת העצמאות נמלטו וגורשו ערבים רבים שחיו בשטחים שהיו לשטחי מדינת ישראל. כפרים ערביים רבים נהרסו. השאלה אם גירוש ערבים והרס כפרים ערביים הם תוצאה של מדיניות מוגדרת ומכוונת של בן-גוריון ועמיתיו להנהגה או חלק מהמלחמה עומדת גם כיום במוקדה של מחלוקת בין חוקרים וגם בין חוגים שונים בציבור הישראלי.

שיח מפקדים

משה דיין (מימין), רמטכ"ל בשנים 1953-1958
ויגאל ידן, רמטכ"ל בשנים 1949-1952

1949

עוד בזמן המלחמה וגם אחריה הגיעו המוני עולים למדינת ישראל הצעירה. העולים באו מארצות שונות, ובהם ניצולי שואה רבים מאירופה (אלה כונו **שארית הפלטה**) ויהודים מארצות האסלאם. קליטתם היתה הנושא המרכזי על סדר יומה של המדינה, שאוכלוסייתה גדלה פי שניים עד שנת 1951.

כיסופי העליה מילאו במשך אלפי שנה את נשמת העם; העליה בנתה והקימה מדינת ישראל; ועליה רבתי של קיבוץ גלויות, היא יעודה העליון, הראשוני, של המדינה. לא בכוח נשק וצבא, ואף לא בתוקף אמנות ובריתות שלום וידידות, אלא בכוח העליה המתגברת ומתרחבת ללא הפסק, - כל עוד יש יהודים בגולה הרוצים ונאלצים וחפשים - נקיים ביטחון מדינתנו.

חזון ודרך, א, עמ' 114

בן-גוריון היה נחוש לסיים את המלחמה כדי שיהיה אפשר להקצות את מרב המאמצים והאמצעים לקליטת עלייה. מול חברים בהנהגה שסברו כי יש להגביל ולמתן את זרם העלייה נחרץ בן-גוריון בדעתו שעל שערי הארץ להיות פתוחים לעלייה חופשית על אף המצב הכלכלי הקשה במדינה.

הדבר היחיד, אולי, שעשיתי אחרי המלחמה, הוא שהכרתי גם הממשלה וגם הנהלת הסוכנות, על אף התנגדות רבת משקל ולא בלתי מבוססת - שיקבלו עליה גדולה, בלא חשבונות כספיים ופיננסיים. אם עליה זו תצליח - זו לא תהיה זכותי. העליה נישאה בכוח היסטורי של מצוקה ולחץ ותקוה, ואלפי אנשים עוסקים בסידורה ובטיפוחה. אבל אם היא תכשל ותכשיל המדינה - וכך טענו רבים, לא בלי יסוד, רק אני אהיה אשם. ועשיתי זאת מפני הדאגה העליונה לבטחון שקודמת לדעתי לכל.

יומן בן-גוריון, 29.1.1951

בן-גוריון

חלק מחברי הממשלה הראשונה: בכור שלום שטרית, דוד צבי פנקס, פרץ נפתלי, גולדה מאיר, דוב יוסף, דוד בן-גוריון, אליעזר קפלן, יצחק מאיר לוי (מוסתר), משה שפירא, לוי אשכול (מוסתר), יוסף בורג

במרוצת 1949 נחתמו בהדרגה הסכמי שביתת נשק עם מצרים, ירדן, לבנון וסוריה; אלה נתנו ביטוי רשמי לסיומה של הלחימה, אך שלא כתקוותיו של בן-גוריון, לא הביאו להשלמה של מדינות ערב עם קיומה של מדינת ישראל ולהסכמי שלום.

בסוף ינואר נערכו הבחירות הראשונות במדינת ישראל. מפא"י זכתה במספר הקולות הגדול ביותר, ובן-גוריון, מנהיג המפלגה, הקים את הקואליציה הראשונה והיה לראש הממשלה הקבועה הראשונה של מדינת ישראל. בקואליציה הראשונה היו חברות, מלבד מפא"י, גם המפלגות הדתיות, שרצו לבחירות ברשימה אחת – החזית הדתית המאוחדת, המפלגה הפרוגרסיבית, רשימת הספרדים ועדות המזרח ורשימת המיעוטים. מפלגת השמאל הציוני – מפ"ם (מפלגת פועלים מאוחדת) נותרה באופוזיציה, שכן המשא ומתן הקואליציוני אתה הגיע למבוי סתום. חברי המפלגה טענו כי הקואליציה שהוקמה מבטאת את הכרעת בן-גוריון לפנות לעבר המרכז וכי משמעותה היא שהוא שמרן ויותר על השאיפה לתיקון החברה.

במרס ובאוקטובר כינס בן-גוריון שתי פגישות של אנשי רוח, רובם סופרים, כדי לדון במקומו של איש הרוח בבניין האומה. הוא הצהיר כי לפי השקפת עולמו, עם נמדד בעשייה רוחנית, אבל ממשלת ישראל לא תכתיב דבר שקשור לחיי הרוח. שתי הפגישות לא הביאו לתוצאות ממשיות, ומגעיו של בן-גוריון עם אנשי רוח נמשכו במפגשים מצומצמים יותר ובהתכתבויות.

עלינו למצוא דרך לשיתוף הכוחות הגשמיים והכוחות הרוחניים במדינה בעיצוב דמות האומה: גם למען נהיה ככל הגויים כלומר עם בריא, שלם, חפשי, עצמאי, בטוח בקיומו – אנחנו עדיין רחוקים מכל זה מרחק רב – גם למען נהיה גוי אחד בארץ, הטבוע בחותמו המיוחד והנאמן ליעודו ההיסטורי, לגניוס היוצר החי בתוכו, שעדיין לא בא לידי גילוי המלא.

חזון ודרד, א, עמ' 87

שרים בממשלה הזמנית. מימין לשמאל: שר הבריאות והעלייה משה שפירא, ראש הממשלה הזמנית דוד בן-גוריון, שר הדתות הרב יהודה לייב הכהן מימון (פישמן) ושר החינוך והתרבות זלמן שז"ר

3.3-12-1949

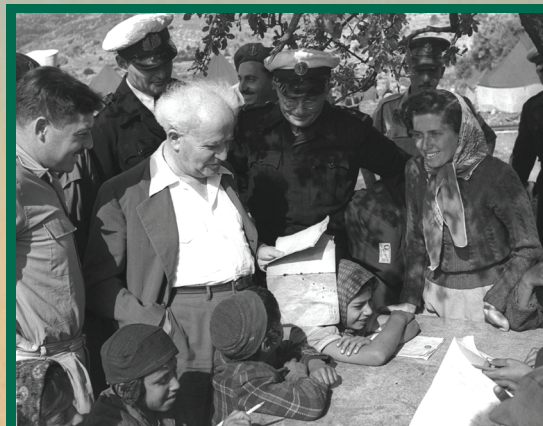
שניים מהחוקים הראשונים שאישרה הממשלה בכנסת היו **חוק שירות הביטחון** (י"ד באלול תש"ט, 8 בספטמבר), שנקבע בו שירות חובה לכל אזרחי ישראל - נשים וגברים; ו**חוק לימוד חובה חינם** (י"ח באלול תש"ט, 12 בספטמבר).

באותה שנה יזם בן-גוריון את העברת משרדי הממשלה לירושלים, ובכך הפך אותה לבירת מדינת ישראל באופן מעשי. החלטה זו באה בעקבות האישור מחדש של החלטת האו"ם מיום 29 בנובמבר 1947 על מעמדה הבין-לאומי של ירושלים.

קליטת המוני העולים, המלחמה הממושכת, מיעוט העזרה מבחוץ והניתוק מן המדינות השכנות שממנו סבלה המדינה הצעירה העמיסו משא כבד על הכלכלה והביאו את הממשלה לנקוט צעדים כלכליים חמורים. בן-גוריון הכריז על משטר **צנע** - קיצוב באספקת מוצרים בסיסיים, תחילה נחלה המדיניות הצלחה וזכתה לשיתוף פעולה מצד הציבור, אך בתוך זמן קצר נוצר שוק שחור, ובו נמכרו בניגוד לחוק מצרכים. בן-גוריון דרש להילחם עד חורמה בשוק השחור, אבל הוויכוחים על מדיניות הצנע הלכו וגברו. הקיצוב של מצרכי מזון בסיסיים החזיק מעמד זמן קצר. עם זאת, הקיצוב בכמה מוצרים נמשך עד סוף שנות החמישים.

בן-גוריון השתתף בניסוח **חוק השבות** שנחקק בכנסת. על פי חוק זה, כל יהודי זכאי לעלות לארץ ישראל ולהיות אזרח במדינת ישראל.

בסוף השנה גייס בן-גוריון את הצבא כדי לעזור לעולים במבצע שנקרא **מבצע מעברות**. יחידות צבאיות סייעו לתושבי המעברות בהתמודדות עם החורף הקשה, עם הקור וההצפות ועם קשיים נוספים. גיוס הצבא למשימה זו נבע מתפיסתו של בן-גוריון כי עוצמתה של ישראל תלויה גם בחזקתם של תושביה, ולכן על הצבא לעסוק במשימות לאומיות שאינן ביטחוניות במובהק.

עם ילדי עולים במעברות

עובד בביצורים ביישובי הקֶפֶר

1950

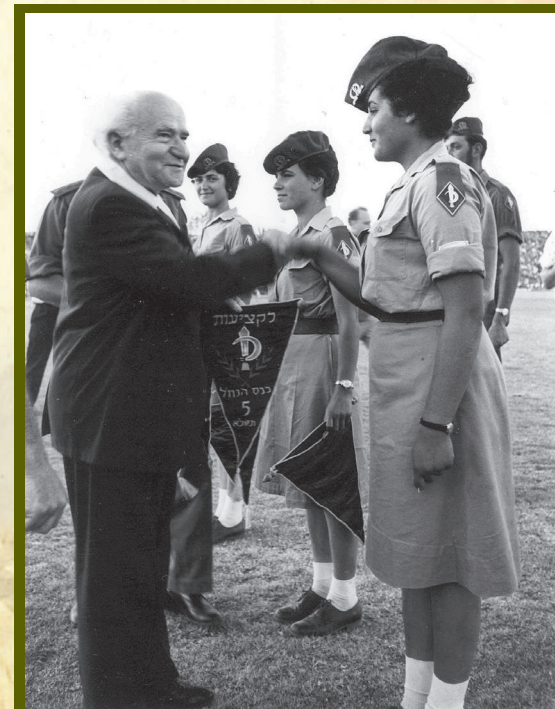
1951

משבר פוליטי, בעקבות מאבק בין דתיים לחילונים על חינוך ילדי העולים החדשים במעברות, הביא להקדמת הבחירות. בעקבות הבחירות שוב הקים בן-גוריון ממשלה והמשיך לכהן בשני תפקידיו - ראש הממשלה ושר הביטחון. שני הנושאים העיקריים שהוא התרכז בהם היו עלייה וביטחון. בנושא הביטחון הוא הפנה את המאמץ לשני נתיבים: הראשון היה ניסיון למנוע, או לפחות להפחית, את ההסתננויות מהמדינות השכנות אל תוך המדינה, הסתננויות שהלכו ורבו וכמה מהן היו אלימות; והשני היה היערכות לסיבוב שני - תקיפה מחדשת אפשרית של צבאות ערב. בן-גוריון סבר שהמדינות השכנות לא השלימו עם קיומה של מדינת ישראל ויתקפו אותה כאשר יעריכו כי בכוחן לגבור עליה.

1952

הכנסת דנה בשאלת השילומים מגרמניה - תשלום פיצוי כספי בעבור רכוש שנגזל בעת השואה. ההצעה התפרשה כמעין כימות של האבדן שחוו היהודים וכגשר לקראת יחסים עם גרמניה, והיא עוררה רגשות עזים וגל של מחאות מצד אישים וקבוצות מכל הקשת הפוליטית והחברתית. על רקע זה יזמה תנועת חרות, בהנהגת יושב ראש התנועה חבר הכנסת מנחם בגין, הפגנה גדולה בקרבת הכנסת. המפגינים התקרבו לאולם המליאה, הישיבה הופסקה, ורק כוח צבאי פיזר לבסוף את ההפגנה. בן-גוריון נאם ברדיו נגד ההפגנה האלימה, שפגעה בבסיס הדמוקרטיה - בית המחוקקים. בסופו של דבר התקבל חוק השילומים, ומדינת ישראל החלה לקבל כספים מגרמניה המערבית.

בעקבות משבר בממשלה על רקע הדרישה לגייס נשים דתיות לשירות לאומי נפגש בן-גוריון עם אחד המנהיגים המרכזיים של העדה החרדית בארץ - הרב ישעיהו קרליץ, שנודע בכינויו החזון איש. בפגישה דנו השניים בדוקיום בין דתיים ובין חילונים במדינת ישראל, אך לא הגיעו להסכמה.

בן-גוריון בעת ביקור במחנה צבאי

1953

בית הספר העברי הוא
בית היוצר לנשימת האומה
..תרבות" בונה
את בית-הספר העברי הקאומי

בן-גוריון יזם את חקיקתו של **חוק חינוך ממלכתי**. מטרתו של חוק זה, שבבסיסו עמדה התפיסה הממלכתית של בן-גוריון, היתה לנתק את הקשר בין בתי הספר למפלגות ולתנועות אידאולוגיות ולהבטיח חינוך בסיסי בתחומים שונים לכל התלמידים. החוק אפשר לבחור בין חינוך דתי לחינוך חילוני במסגרת ממלכתית, אך מבקריו טענו כי למעשה הוא שמר על הצביון המפלגתי של החינוך הדתי, עצמאותו של החינוך החרדי הוכרה בחוק תחת הכותרת 'החינוך העצמאי'.

היסודות עליהם צריכים להבנות בתי הספר – כל בתי הספר בישראל – הם לדעת: תרבות ישראל, אשיות המדע, עבודה חקלאית (או מלאכה), אהבת המולדת, הכשרה חלוצית, אחווה יהודית ואנושית.

חזון ודרך, ד, עמ' 16

לקראת סוף השנה התפטר בן-גוריון בן ה-67 מתפקידיו; הוא הצטרף לקיבוץ שדה בוקר שבנגב, ושם עבד במשק ועסק בכתיבה. הוא נימק ותלה את התפטרותו בעייפות שחש. משה שרת מונה להחליפו בתפקיד ראש הממשלה.

בזמן חופשתו של בן-גוריון, שקדמה לפרישה, פעלו כוחות צה"ל בכפר קיבייה, מעבר לגבול עם ירדן, בתגובה על הריגתם של אישה ושני ילדיה בתוך ביתם ביהוד. למרות ההוראות נהרגו בפעולה אזרחים רבים תושבי הכפר. בן-גוריון הצהיר שהיתה זו פעולה של מתיישבים, ולא של צה"ל. הפעולה, תוצאותיה והתגובות עליה חשפו בעיות בעבודתם המשותפת של ראש הממשלה המיועד משה שרת ושל שר הביטחון שמינה בן-גוריון – **פנחס לבון**.

עם המעבר לשדה-בוקר הוצף בן-גוריון בעשרות מכתבים בנושאים שונים. רבים מהכתבים ביקשו לדעת מדוע החליט לעזוב את הממשלה ולעבור לנגב.

דוד ופולה בן-גוריון – חברי שדה בוקר

ד. בן-גוריון נתקבל ברוח קולות... משק שדה-בוקר לא הסכים לקבלו אלא לאחר שהתחייב „לא להתעסק בפוליטיקה“, ככל חברי המקום

ההתעניינות, וזאת ח-
יזה עמוקה למשק צ-
עיר זה.
המשק הוא בסך הכל בן 17
חודש, וכבר הצליח לתחמסם
במדינה כולה בהישגו. ב'5 ב'

— מאת ד. בן-עדי, סופר „מעריב“ בנגב —

אסילו לראש ממשלת ה דא קל להתקבל כחבר
בשרה בוקר — אף כי הוא הרגיש והבטיח שיהיה
חבר בכל החברים האחרים, והספיק שהוא רוצה ל-
שמש מוסת אישיו לכל תושבי הארץ.

● מעריב, 3 אוקטובר 1953, עמ' 2

ראש הממשלה דוד בן-גוריון מטפל בשה
בדיר של קיבוץ שדה בוקר

דוד ופולה בן-גוריון השתקעו בשדה-בוקר

מאת סופרנו יצחק יעקבי

דוד ופולה בן-גוריון באו אתמול לפני הצהריים לשדה-בוקר —
לא לבוקר, אלא להשקע. משנה בקש ד. בן גוריון למסור הצהרה
לעתונות, הטיב: „כשאחיה מספר שנים במקום, אוכל למסור הצהרה
על מה שעשה ועל הסיכויים, אשר יעבורתי בעתיד, אמר: „יש
סדרן-עבודה במקום והוא כבר ידאג לסיפורי...“

ד. בן-גוריון רעיונו הגיעו לשדה-
בוקר בשנת 11.30, מלווים משטרה
צבאית. כמה מעוררי הקרובים של
דוד המכילה, פתגמים וצלמים, המד
מט כניסתו לשק הורם ושירת המד
נית נכנסה ונעברה ליד הצריף הח
ד. ב. בן גוריון יצאה ראשונה מן
האכזבית. לשביחה תאחת יד פרחים
ובאחרת מטהה הצריף, מוכיח שזה
בוקר לקח ממנה את המפתח ופתח את
הצריף, אל ד. בן גוריון גילו מוכירו
ל בנות, שלישי בן-אלוף ג. ארטוב,
מנהל משרד ראש הממשלה, ט. קולק
וכמה מעובדי משרדיו. הם סייעו במרד
ית המסעו ובמידורו בצריף.

מסמחת ב. ג. כקנין פרטי. מסעם למ
עם התפרצו לוחכו והיה צורך בתעור
נות המשטרה הצבאית כדי להרחיקם.
לא מסע נערה כמה פולה ב'ג'. כלום
אין לבס מה לעשות? מה אתם כותבים
כל כך הרבה...
עיון ראש הממשלה
חלטה שעה ורבע הפעמי של שדה
בוקר, לגלגל ואורחיו החדשים נקראו
לארזות הצהריים. בן-גוריון רעייתו
וכמה ממלווי צעדים לחוד האוכל.
באות כמה מחברי המקום.
על שאלת אחד העתונאים, כיצד יש
לכנותו הטיב ד. בן גוריון: „כל עוד
הכנסת לא בחרה בראש-ממשלה אחר

● דבר, 15 דצמבר 1953, עמ' 1

„שלום לך ת"א, שילכו בניך להתישבות“ — בן-גוריון הלך אל לב הנגב

— מאת ג. שמרית, סופר „מעריב“ —
בן-גוריון ראה הבוקר אל לב הנגב.
שלום לך אמרי, שישנו מים לדור-ישבותי —
חולם קרורות אלו אמר הבוקר מי דוד בן-גוריון,
שנמש את חזונותו בראש ממשלת ישראל ויצא מ-
ניל 77 להשתקט בשרה בוקר אשר בלב הנגב — ב-
פנות אל רבים מתושבי תל אביב שהתקילו ליד
בקרבת הבית כבר משנת 7.
כד תאשש זה ירד בני-
ספר עם ילקוטי, קנים צבירי
נים שמים מבחורם הסמיים
ותוסים רבים כשהמיתה צד
אז לרובם, ובראשה בים עם
המשתת הצבאות ומכילו הג
בא של ראש הממשלה מי נח
שירי הסמית הגדולה מן ה-
בית.
פלוש מוחזות, תמו 285.
הצילת והפיקת העמסו רחוד
המדי, בתג והנה יקבו מר
שודשקת משרד הכחיות,
סבה בריאטי, שעות על כר
כי אף וצא מלות את מי רד
גוריון בדרס, אחר כד ונצאו
הסמית הגדולה מן ה-
שירי הסמית הגדולה מן ה-
בית.
מת את עזרת המוסים והמיצים
ליכבצו תריות תהות, ה-
פער, ויש גנר"י הוא קיאה, פער
הנרד ממנו בקריות „שלום-
להרואות“
השיחה בת תריות מוכנות
בלידי תנאיים וצולמים נצט
רת לכבצו נספר יקות, סמית
כר כי משו נשמ בית, ה-
ים המוכר הצבאי הנמית אף
בית.

לא הלכתי לשדה־בוקר 'למען היות סמל ומופת לנוער הישראלי'. באתי הנה מפני שאהבתי את המקום. אהבתי הבחורים שהעיוז והעפילו להקים ישוב בלב המדבר, ואהבתי עבודת האדמה, ורציתי כל עוד יש לי כוח פיסי מספיק – לחזור לעבודת אדמה ולהשתתף בעצמי בהפרחת השממה, שאני רואה בה היעוד האנושי העליון. עשיתי הדבר למעני, מתוך תענוג ואהבה.

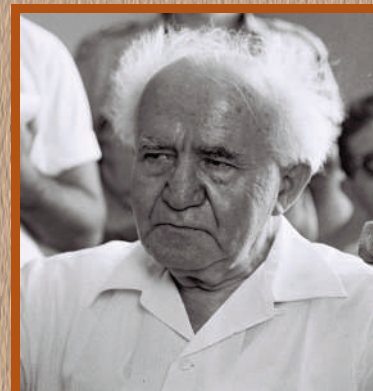
מכתב לנער יורם פורת, 13.1.1954

בן־גוריון ניסה בזמן פרישתו בשדה בוקר לפנות אל בני הנוער כדי לרתום אותם לפעולות חלוציות: קליטת עולים והתיישבות. הוא הופיע בכינוסי נוער שונים; הידוע והגדול בהם היה כינוס של תלמידי הכיתות הגבוהות מבתי ספר תיכוניים ברחבי הארץ שנערך בשיח' מוניס (היום רמת אביב). בכינוס זה דרש בן־גוריון מהנוער להירתם למשימות הלאומיות. קריאתו לא הביאה לתוצאות מיידיות, אך פתחה התכתבות ענפה בינו ובין בני נוער.

הכנס עצמו בשיח' מוניס לא היה מוצלח. כשרק באתי למקום וראיתי הצעירים השרועים על תל האמפיטאטרון הרגשתי שאין המסיבה המתאימה לברור רציני, אבל איני מתחרט ואיני מצטער על מה שנעשה – אם לפגישה ולדיבור יש לקרוא מעשה [...] ידעתי שלא כח הנוער יענה, אבל אין לי כל ספק שהנוער בימינו אלה אינו גרוע מהנוער בדורות הקודמים וגם לא מהנוער מתקופת מלחמת הקוממיות.

מכתב אל חנוך קנר, 29.6.1954

בראשית השנה חזר בן־גוריון לממשלה כשר הביטחון. הרקע לצעד זה היה החשיפה של רשת מודיעין וחבלה של יהודים ממצרים, שפעלו בשליחותה של מדינת ישראל. חברי הרשת ועוד חברים שהיו קשורים לעבודת המודיעין של ישראל במצרים נאסרו; איש המודיעין המרכזי

'הזקן'

1954

עם פנחס לבון, שר הביטחון
בשנים 1953-1955

1955

במצרים – מקס בנט – התאבד בכלא, ושניים מהאסורים – שמואל בכור עזר וד"ר משה מרזוק – הוצאו להורג. פרשה כאובה זו הביאה למשבר פנימי ולהאשמות הדדיות במערכת הביטחון הישראלית. היא זכתה לכינוי **עסק הביש**, בין השאר בשל המחלוקת שנתגלעה בין בכירים במערכת הביטחון בשאלת האחריות למתן ההוראה לפעולת הקבוצה. בעקבות הפרשה והשלכותיה התפטר שר הביטחון פנחס לבון, ובן גוריון חזר לממשלה והחליפו.

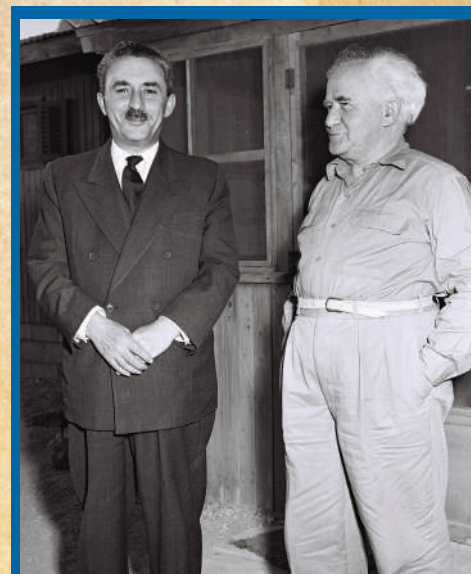
בן גוריון יזם מיד לאחר כניסתו לתפקיד פעולת תגמול בעזה – תגובה על כמה חדירות אלימות מעזה. ראש הממשלה שרת אישר את הפעולה. הפעולה הביאה להסלמה ביחסי מצרים וישראל וכן להרעה ביחסים בין שרת, שלא היה שלם עם הצורך בפעולה מסוג זה וחשש מתוצאותיה הדיפלומטיות, ובין שר הביטחון בממשלתו – בן גוריון.

לאחר הבחירות, שהתקיימו בסוף יולי, חזר בן גוריון לתפקיד ראש הממשלה, ושרת חזר לכהן בתפקיד שר החוץ. מערכת היחסים ביניהם הלכה והתערערה. חילוקי הדעות ביניהם היו הן על רקע אישי והן בנושאים מהותיים בנוגע לפעולות תגמול ויחסי החוץ של ישראל.

התעצמותה הצבאית של מצרים עוררה חשש כי היא נערכת למלחמה. בן גוריון ואחרים חששו מכרסום בסטטוס קוו בין ישראל לשכנותיה וחשבו שמצרים, בראש מדינות ערב, מאיימת על מדינת ישראל. בו בזמן חיפשה ההנהגה הישראלית בראשותו של בן גוריון דרכים להילחם בריבוי החדירות מעבר לגבול, שנעשו אלימות יותר ויותר.

בן גוריון העריך שלא יוכל להחליט על יציאה למלחמה, על כל המשתמע מכך, כאשר שר החוץ שלו משה שרת מתנגד להחלטות אלה. במאי 1956, לאחר התנגשות בין שני האישים באחת המסגרות המפלגתיות, הודיע שרת שבשל מערכת היחסים בינו ובין ראש הממשלה הוא החליט להתפטר. למעשה נאלץ שרת להתפטר מהממשלה בלחצו של בן גוריון.

ב-26 ביוני הודיע נשיא מצרים ג'מאל עבדול נאצר על הלאמתה של תעלת סואץ, שהיתה עד אז בשליטה צרפתית-בריטית. הכרזה זו הדאיגה את צרפת ואת בריטניה. בן גוריון

עם משה שרת, שר החוץ הראשון
וראש הממשלה השני של מדינת ישראל

1956

הזמן לפריז לדיון חשאי עם מנהיגי שתי המדינות על מתקפה משולבת של שלוש המדינות נגד מצרים. תחילה הוא הסתייג מהצעותיהם, שמטרתן היו כיבוש תעלת סואץ, אולם לבסוף – בשל המתיחות שהלכה וגברה והחשש שמא תוביל התעצמותה של מצרים לסיכוב שני של מלחמה נגד ישראל – הסכים בן-גוריון להצעה. על פי ההסכם הסודי שנחתם בין שלוש המדינות, ישראל היתה אמורה לפתוח במתקפה, וצרפת ובריטניה היו אמורות להצטרף אליה בלחימה מאוחר יותר.

בעקבות הסכמה זו יצאה ישראל באוקטובר למבצע קדש (מלחמת סיני), ובו כבש צה"ל את חצי האי סיני. כעבור כחודש, בעקבות לחצי המעצמות, הורה בן-גוריון על נסיגה. זו התבצעה בהדרגה עד מרס 1957. לאחר המלחמה הצטמצמו החדירות ופעולות הטרור מן הגבול הדרומי, ובין ישראל למצרים נוצר מאזן הרתעה; זה החזיק מעמד כעשור.

בן-גוריון מבקר בשארם א-שייך בעת מבצע קדש.
מימין לשמאל: שמעון פרס, מונ"ל משרד הביטחון, רננה בן-גוריון,
משה דיין, הרמטכ"ל, דוד ופולה בן-גוריון

מה השגנו? השגנו דברים גדולים וחשובים. השגנו הכרת חלק גדול של העולם – לא של כל העולם כולו, בזכות השייט [...] השגנו אפשרות לגשת למפעלים קונסטרוקטיביים עצומים, שלא העזנו לחלום עליהם לפני מבצע סיני, ואשר מבצע סיני בא ליצור התנאים לביצועם – זה בניין אילת, ישוב הנגב וקריעת ים-סוף. השגנו אפשרות של מחקר אטומי לצרכי שלום, אשר במובן הכלכלי עשוי לשנות מצבנו מהקצה לקצה. השגנו הכרת חלק גדול של העולם בבעית הביטחון של ישראל ברצועת עזה ובסכנת הפידיאיון. ואני חושב שגם במובן הכבוד הישראלי יצאנו ממבצע סיני, ברכוש גדול.

על מה לחמנו, מדוע פינינו, מה השגנו, עמ' 21-22

בעת ביקור בבסיס חיל הים באילת

1958

משבר בממשלה, שהתפתח גם למשבר חברתי, פרץ סביב השאלה כיצד יש לקבוע מיהו יהודי ברישום האוכלוסין. המשבר התעורר בעקבות הוראתו של שר הפנים ישראל ברי יהודה ממפלגת אחדות העבודה שדי בהצהרה אישית כדי לקבוע בתעודות הזהות הישראליות מיהו יהודי. הנחיה זו עמדה בניגוד לעמדת המפלגות הדתיות; אלה סברו כי את הגדרת היהדות יש לקבוע לפי ההלכה. ההנחיה עוררה סערה גדולה בארץ ובעולם היהודי. בן-גוריון שאף להרגיע את הרוחות, ובשיאו של המשבר פנה לחמישים חכמי ישראל בארץ ומחוצה לה ושאל לדעתם בנושא. רוב הנשאלים טענו שיש לקבוע את היהדות לפי ההלכה; ואכן, בסופו של דבר כך נהג משרד הפנים בפועל. בכך נמנע משבר חמור עם המפלגות הדתיות לקראת הבחירות.

שחזור מעמד ההכרזה על הקמת מדינת ישראל
במסגרת חגיגות העשור למדינה

בפתיחת מושב הכנסת, 1961.

מימין לשמאל: משה שפירא, שר הפנים, גולדה מאיר, שרת החוץ,
דוד בן-גוריון, ראש הממשלה ושר הביטחון, גיורא יוספטל, שר השיכון

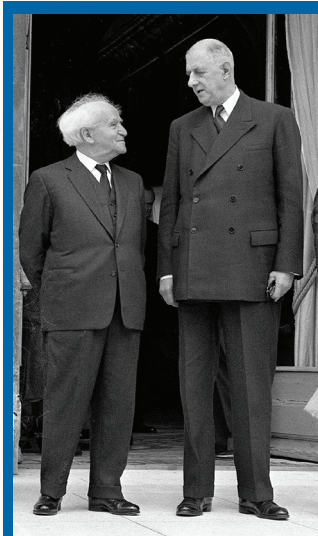

מימין לשמאל: הרב יהודה לייב הכהן מימון (פישמון),
שר הדתות הראשון, יצחק בן-צבי הנשיא השני ובן-גוריון

1959

לקראת הבחירות דרש בן-גוריון לשלב כמה צעירים ברשימת מפא"י לכנסת. צעירים אלה, שהבולטים בהם היו **משה דיין** ו**שמעון פרס**, היו מקורבים לבן-גוריון עוד קודם לכן, והוא מינה אותם לתפקידים שונים במערכת הצבאית והפוליטית, אף שהדרישה העלתה את חמת חבריו הוותיקים.

זמן קצר לפני ראשיתה של מערכת הבחירות פרצה בשכונת **ואדי סאליב** בחיפה מחאה חריפה של יוצאי צפון אפריקה לנוכח הפליה על רקע מוצא עדתי. האירועים התפשטו ברחבי הארץ ועוררו דיון ציבורי. ועדת חקירה הוקמה לברור הטענות שעלו במחאה. למרות המחאה זכתה מפא"י בראשות בן-גוריון במספר המנדטים הגדול ביותר שזכתה בו עד אז – 47 מנדטים. סיסמת הבחירות שלה הייתה: הגידו כן לזקן – הכינוי הרווח שניתן לבן-גוריון בציבור.

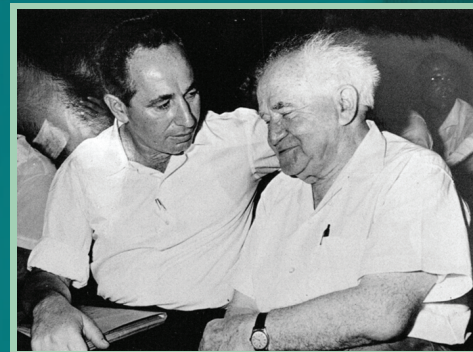

בביקור רשמי אצל נשיא צרפת שארל דה-גול

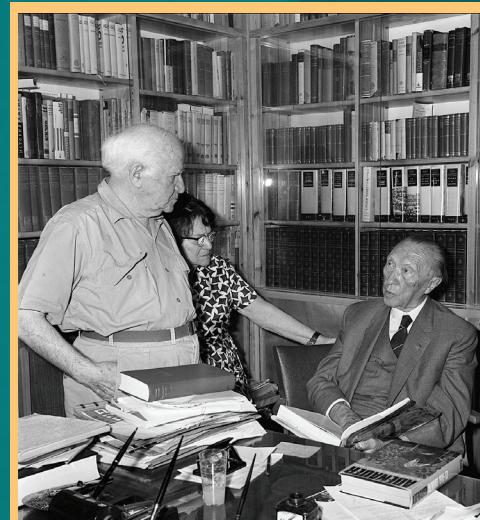
1960

בעקבות התעצמותן של מדינות ערב הסיק בן-גוריון שיש צורך חיוני לשפר את חימושה של ישראל. הוא החל בסדרת פגישות עם מנהיגי העולם המערבי; הוא נפגש עם נשיא ארצות הברית **דוויט אייזנהאואר**, עם קנצלר גרמניה המערבית **קונרד אדנאואר** ועם נשיא צרפת **שארל דה-גול**. מכולם היה דה-גול לעזר רב במיוחד. המפגש הוליד שיתוף פעולה בין צרפת לישראל בנושא הגרעין והניח את התשתית לתחום זה בישראל.

בעקבות ראיות חדשות בעניין עסק הביש – פרשת הריגול והחבלה במצרים בשנת 1954 – ביקש פנחס לבון, שהיה אז שר הביטחון, כי בן-גוריון יכריז על חפותו. בן-גוריון

עם שמעון פרס, אחד מצעירי מפא"י

קנצלר גרמניה קונרד אדנאואר מבקר בצריף בן-גוריון בשדה בוקר

סירב ודרש הקמת ועדת חקירה משפטית לבדיקת הפרשה מכיוון שרק מוסד משפטי יכול לקבוע את חפותו של אדם. על רקע זה פרץ משבר בין בן-גוריון ובין חבריו להנהגת מפא"י, שביקשו לסיים את העניין בהקדם וללא התערבות משפטית כדי למנוע דיון ציבורי רחב. שלא על דעת בן-גוריון, קמה ועדת שרים לבירור הנושא. הוועדה דנה בפרשה וניקתה את לבון מאשמה ומאחריות. פרשה זו, שכונתה **פרשת לבון**, הביאה לקרע במפלגה; זה נמשך שנים רבות.

אבל אומר בפומבי בכל הבהירות שמעולם לא האשמת את לבון במשהו ולא מצאתי בו כל פסול. ואני מוקיר פעלו בתקופת שירותו הקצרה במשרד הביטחון ועבודתו החשובה בהסתדרות, ואף-על-פי כן איני רואה זכות לעצמי 'לטהר' שמו של מישהו; אם יש מישהו הזקוק לטיהור – רק בית משפט זכאי ומוסמך לעשות זאת.

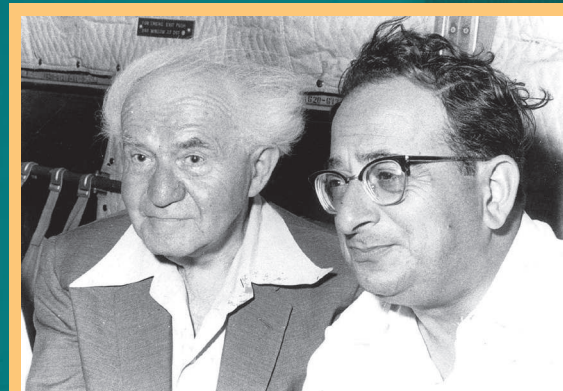
דברים כהווייתם, עמ' 31

בסוף השנה הגיעו לעיתונים ידיעות על פצצת אטום ישראלית. הידיעות עוררו דאגה בארצות הברית, ידידתה של ישראל, שחששה למעמדה באזור, ובייחוד בקרב מנהיגי מדינות ערב. בן-גוריון הבהיר כי פרויקט האטום הישראלי הוא לצורכי מחקר וכי אין מניעה לביקור מדענים בכור הגרעיני כדי לאמת זאת.

1961

בן-גוריון נפגש עם נשיא ארצות הברית ג'ון פ' קנדי כדי להפיג את המתח שנוצר בין שתי המדינות בעקבות הידיעות על הכור הגרעיני הישראלי. קנדי קיבל את בן-גוריון בידדות, ולכאורה נראה שהמשבר חוסל, אבל היעדר הסכמה בין שתי המדינות בנושא זה המשיך להעיב על יחסיהן.

בשל ההחלטה להקים ועדת שרים לטיהור שמו של לבון, ולא ועדת חקירה משפטית כפי שדרש בן-גוריון, הוא התפטר מהממשלה. מכיוון שהוא לא הצליח להקים ממשלה חדשה

עם מזכירו האישי, יצחק נבון

עם נשיא ארצות הברית, ג'ון פ' קנדי

נערכו בחירות. בן־גוריון עמד בראש הרשימה של מפלגתו, מפא"י, לבחירות, ושוב זכה עמה בניצחון, אבל בן־גוריון לא הצליח להרכיב ממשלה ולכן לוי אשכול, שר האוצר, ניהל את הדיונים במקומו עד שהגיע להסכם קואליציוני. בסוף השנה נסע בן־גוריון לבורמה כדי לחזק את הקשרים בין שתי המדינות ולהעמיק את היכרותו עם תרבות המזרח ועם התורה הבודהיסטית. זה היה אחד הביטויים להתעניינותו בפילוסופיה בכלל ולסקרנותו הגוברת באותן שנים כלפי תורות פילוסופיות ותורות חיים מזרחיות בפרט.

עם לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל

בבורמה התבודד בן־גוריון במנזר בודהיסטי. הוא גם נפגש עם ידידו ראש הממשלה או נן ובחן, בעזרתו, את האפשרות להידברות עם נשיא מצרים נאצר.

בביקור בבורמה

1963

בן 77 היה בן־גוריון כשהחליט להתפטר מתפקידיו כראש ממשלה וכשר ביטחון. הנימוק הרשמי היה צרכים אישיים. השערות רבות הועלו בנוגע לסיבת הפרישה. הוא לא אישר אף אחת מהן, וטען שהתפטר מטעמי בריאות ובשל קשיי תפקוד. מחליפו בשני התפקידים היה שר האוצר בממשלתו - לוי אשכול.

1965

הקרע בין בן-גוריון ובין חבריו למפלגה העמיק כשהוא המשיך להתעקש על הצורך להקים ועדת חקירה ממלכתית-משפטית בעניין פרשת לבון. לנוכח הקרע הקים בן-גוריון עם תומכין מתוך מפא"י את רפ"י - רשימת פועלי ישראל. בבחירות זכתה רפ"י בעשרה מנדטים, נותרה באופוזיציה, ובן-גוריון - שעמד בראשה - היה אחד מנציגיה בכנסת השישית.

לא ראיתי עוד כל טעם להשתתפותי במוסדות המפלגה בלשכה, במזכירות ובמרכז. נתברר לי שהדברים מוכרעים בין כך בצמרת והרוב עונה אמן [...] אמרתי לחברים שאני משתכנע יותר ויותר שהמפלגה שהייתי בה חבר מיום קומה אינה קימת עוד.

דברים בהוויתם, עמ' 54

1967

תקופת ההמתנה שקדמה למלחמת ששת הימים היתה תקופה של מתח וחרדה במדינת ישראל. רבים הציעו שבן-גוריון יחזור ויקבל עליו את תפקיד ההנהגה. בין התומכים ברעיון היה גם מנחם בגין, מנהיג מפלגת האופוזיציה הגדולה גח"ל (גוש חרות ליברלים) ויריב ותיק של בן-גוריון. בן-גוריון סירב, וכך גם ראש הממשלה לוי אשכול; הוא טען כי יקשה על שניהם לתפקד באותה ממשלה.

בעקבות המתח ההולך וגובר בין ישראל ובין שכנותיה, וההערכה שעומדת לפרוץ מלחמה, הוכרז בישראל על גיוס כוח מילואים ועל מצב חירום. בן-גוריון סבר שבלא תמיכת מעצמות המערב, יש במעשי ההיערכות האלה כדי לסכן את קיומה של מדינת ישראל. למרות זאת הצטרפה מפלגתו לממשלת הליכוד הלאומי שהוקמה ערב המלחמה, ואחד מראשיה - משה דיין - התמנה לשר הביטחון ימים אחדים לפני פרוץ הקרבות. במלחמה כבשו כוחות צה"ל את רמת הגולן, יהודה, שומרון, רצועת עזה וחצי האי סיני. הניצחון הגדול והמהיר הביא לתחושת אופוריה במדינת ישראל.

עם מנחם בגין, יריבו הפוליטי
ומנהיג תנועת החירות

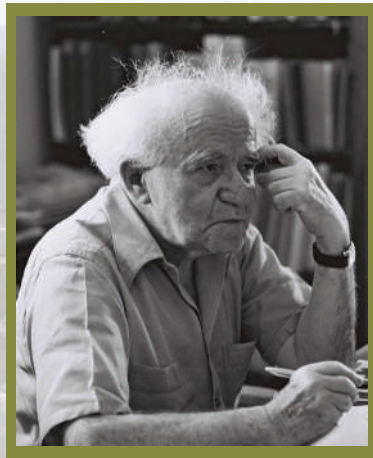
עם טדי קולק

1968

בינואר הלכה לעולמה פולה בן-גוריון בת ה-76. לפולה באהבה 'זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה'. דוד (ירמיהו ב 2) הקדשה בספר חזון ודרך, ה

1969

בעקבות הישיבה המשותפת בקואליציה התאחדה רפ"י עם מפא"י ועם אחדות העבודה, והקימו יחדיו את מפלגת העבודה הישראלית. בן-גוריון התנגד לאיחוד. הוא נענה לקריאת תומכיו והצטרף לרשימה הממלכתית; זו קיבלה שלושה מנדטים, ואחד מנציגיה כיהן בכנסת. עם זאת, באותן שנים התפייס בן-גוריון עם חבריו למפלגה לשעבר.

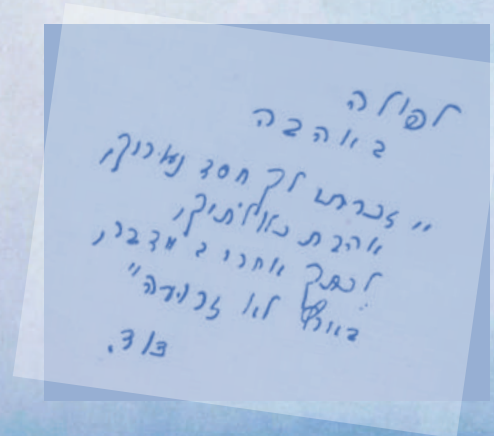

1971

בן 85 התפטר בן-גוריון מחברותו בכנסת, פרש כליל מפעילות פוליטית, ויחד את זמנו לכתובת זיכרונותיו ולכתובת היסטוריה בקיבוצו שדה בוקר.

בחברת רעייתו, פולה, בשדה בוקר

1973

ביום ו' בכסלו תשל"ד (1.12.1973) בגיל 87, נפטר דוד בן-גוריון ונקבר בקריה לחינוך ולמדע הנושאת היום את שמו: מדרשת בן-גוריון. הוא נקבר ליד רעייתו פולה, בחלקת קבר שמשקיפה אל ערוץ נחל צין.

על מצבת קברו ציווה לציין
דבר אחד בלבד - ההחלטה החשובה ביותר
שקיבל מעודו, המעשה המרכזי בחייו:

עלה ארצה בתרס"ו

קברם של פולה ודוד בן-גוריון, מדרשת בן-גוריון

מקורות הציטוטים

דוד בן-גוריון, בית אבי, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב תשל"ה
דוד בן-גוריון, חזון ודרך, חמישה כרכים, מפלגת פועלי ארץ ישראל, תל-אביב 1951-1957
דוד בן-גוריון, אגרות דוד בן-גוריון, שלושה כרכים, עם עובד, תל-אביב 1971
דוד בן-גוריון, זכרונות, שישה כרכים, עם עובד, תל-אביב 1971 ואילך
דוד בן-גוריון, מכתבים אל פולה ואל הילדים, עם עובד, תל-אביב 1968
דוד בן-גוריון, ממעמד לעם: פרקים לביורור דרכה ויעודה של תנועת הפועלים, דבר, תל-אביב 1933
דוד בן-גוריון, במערכה, חמישה כרכים, מפלגת פועלי ארץ ישראל, תל-אביב תש"ז-תש"ט
דוד בן-גוריון, על מה לחמנו, מדוע פינינו, מה השגנו, מרכז מפלגת פועלי א"י – המחלקה להסברה, תל-אביב 1957
דוד בן-גוריון, דברים כהווייתם, עם הספר, תל-אביב 1965
ארכיון המכון למורשת בן-גוריון בקריית שדה בוקר

מקורות התצלומים

אוסף בית בן-גוריון: עמ' 5, 7, 8, 11, 12, 14, 18, 20, 21, 22, 41, 46; לשכת העיתונות הממשלתית ומרכז ההסברה: עמ' 1, 6, 10, 12, 17, 24, 27, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 46; ארכיון התצלומים של הקרן הקיימת לישראל: עמ' 21 (צלם: יונס), 23, 26, 29 (צלם: דינר), 31 (צלם: שוורץ); ארכיון המדינה: עמ' 28; ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון: עמ' 34; מערכת עיתון דבר: עמ' 15, 29, 42; צלמניה פרי אור, צלם ויסנשטיין: עמ' 36; פוטו צוקרמן: עמ' 5; אוסף יהודה ארז בארכיון בן-גוריון: עמ' 7 (צלם: אורון, ירושלים) עמ' 19 (צלם: אורשק), עמ' 34; באדיבות יעקב רגב, נכדו של אברהם רוגצ'בסקי: עמ' 9; בנו רוטנברג: עמ' 32; אלכס גל: עמ' 39; אברהם ורד: עמ' 43; אריה ברלב: עמ' 48, שער אחורי; מכון לבון: עמ' 45; מתנת אנטק צוקרמן לארכיון בן-גוריון: עמ' 26.

מפתחות

עניינים ומושגים	יהוד	טבנקין, יצחק	אישים
אגודת ישראל 1947, 1948	1921, 1906 יפו	1942	אדנאואר, קונרד 1960
או"ם 1947, 1949	ירושלים 1910, 1922, 1929, 1948, 1949	ינאית (בן-צבי) רחל 1910	או נו 1961
אונסקו"פ 1947	כפר גלעדי 1926	כזנלסון, ברל 1918, 1919, 1930	אייזנהואר ד' 1960
(ה)אחדות 1910	כפר ויתקין 1942	לבוך, פנחס 1953, 1955, 1960, 1961	אנטוניוס 1933
אחדות עבודה 1919, 1929, 1930	כפר סבא 1907	מוין, אלפרד (לורד) 1944	ארלוזורוב, חיים 1933
אטום 1960, 1961	לונדון 1920, 1934, 1939	מרזוק, משה ליטו 1955	ארסלן, שכיב 1933
אלטלנה 1948	מצרים 1955, 1956	נאצר, ג'מל עבדול 1961	אשכול, לוי 1953, 1961, 1963, 1967
אספת הנבחרים 1944	נחל צין 1973	עזאר, שמואל בכור 1955	בגין, מנחם 1944, 1952, 1976
אצ"ל 1944, 1945, 1948	סג'רה 1907, 1909	עלמי, מוסא 1933	בן-גוריון, גאולה 1918
בודהיזם 1961	סלוניקי 1912	פרס, שמעון 1959	בן-גוריון, עמוס 1920
(ה)בוניד 1905	עזה 1955	[אל-]צ'ולח, ריאד 1933	בן-גוריון (מונבו), פולה 1917, 1918,
בלתי מפלגתיים 1919	עין חרוד 1923	צ'רצ'יל, וינסטון 1961	1968
בני ישיבות 1948	פולין 1933	קנדי, ג'ון פ' 1961	בן-גוריון, רננה 1933
בר גיורא 1907	פלונסק 1886, 1900	רוגצ'בסקי, אברהם סיני 1907	בן-צבי, יצחק 1910, 1915, 1918
גדוד העבודה 1923, 1926	פריז 1946, 1956	רוטנברג, פנחס 1934	בנט מקס 1955
(ה)גדוד (ה)עברי 1918	פתח תקווה 1906	שוחט, ישראל 1906	ברנד, יואל 1942
הבלגה 1936	קושטא (איסטנבול) 1912	שרת, משה 1944, 1949, 1953, 1955,	אל-ג'בארי, אחסאן ביי 1933
ההגנה 1921, 1926, 1936, 1944, 1945,	קיביה 1953	1956	גולומב אליהו 1926
1947, 1948	ראשון לציון 1907	מדינות, יישובים ואתרים	גלילי, ישראל 1947, 1948
העפלה 1939, 1945	רמלה 1906	אלכסנדררייה 1915	גריין, אביגדור 1886, 1897, 1908
(ה)הנהלה (ה)ציונית 1933, 1935, 1937	רמת רחל 1923	בולגריה 1944	גריין שיינה 1886, 1897
(ה)הסתדרות (ה)ציונית (ה)חדשה	שדה בוקר 1953, 1963, 1971	בורמה 1961	דה גול, שארל 1960
(ה)צ"ח 1935	שיח' מוניס 1954	גרמניה 1933	דיין משה 1959, 1967
הסתדרות העובדים בארץ ישראל	תל יוסף 1923	ורשה 1904	ויצמן, חיים 1935, 1942, 1946
1922, 1923, 1926, 1933,	תל-אביב 1948	זיכרון יעקב 1909	ז'בוטינסקי, זאב 1933, 1934, 1935
1944, 1935	תעלת סואץ 1956	טורקיה 1912	(ה)חזון איש (ישעיהו קרליץ) 1952

1897 (ה)קונגרס (ה)ציוני (ה)ראשון	נחשון (מבצע) 1948	מועצת העם 1948	הסתננויות 1951
קונגרס ציוני 1987, 1931, 1933, 1935,	ניצולי שואה 1944, 1945, 1949	מיהו יהודי? 1958	הפועל הצעיר 1919, 1929, 1930
1937	(ה)סוכנות (ה)יהודית 1935, 1942, 1947	מלחמת העולם הראשונה 1914	השומר 1909
קופת חולים 1921	(ה)סזון 1944	מלחמת העולם השנייה 1939, 1945	ואדי סליב, 1959
(ה)קבוצה (ה)מאוחד 1942	סטטוס קוו 1947	מלחמת העצמאות 1947, 1948	ועדת בילטמור 1942
קיביה (פעולה) 1953	סיעה ב' 1942	מלחמת ששת הימים 1967	ועדת פיל 1937
(ה)רמ"א 1947, 1948	(ה)סמינר 1947	מלון המלך דוד (פיצוץ) 1946	ועידת סנט ג'ימס 1939
רפ"י 1965, 1967, 1969	סונבורן (מכון) 1945	'ממעמד לעם' 1935	זכות בחירה לנשים 1920
(ה)רשימה (ה)ממלכתית 1969	(ה)ספר (ה)לבן 1939, 1945	מנהלת העם 1948	חי"ל 1944, 1947
רשימת הספרדים ועדות המזרח 1949	עזרא (ה)אגודה 1900	מעברות 1951	חברת העובדים 1923
שארית הפלטה 1944, 1949	עסק הביש 1955, 1959	מפא"י 1930, 1942, 1944, 1947, 1949,	'חדר מתוקן' 1886
שביתת נשק 1949	פועלי ציון 1905, 1906, 1910, 1915,	1969, 1965, 1959	חוק חינוך חובה חינוך 1949
'(ה)שבת (ה)שחורה' 1946	1919	מפד"ל 1958	חוק חינוך ממלכתי 1953
שואה 1942, 1944, 1948, 1952	(ה)פורשים 1944	(ה)מפלגה (ה)פרוגרסיבית 1949	חוק השבות 1950
שוק שחור 1949	(ה)פלטפורמה (ה)רמלאית 1906	(ה)מפלגה (ה)רוויזיוניסטית 1933,	(ה)חזית (ה)דתית (ה)מאוחדת 1948
שילומים 1952	פליטים 1948	1934, 1935	חיבת ציון 1886
תכנית בילטמור 1942	פלמ"ח 1947, 1948	מפלגת העבודה 1969	חלוקה 1937, 1942
תכנית ירושלים 1942	פרשת לבון 1960, 1961, 1965	מפ"ם 1949	לח"י 1944, 1945
תחום המושב 1886	צה"ל 1948	(ה)מרד (ה)ערבי (ה)גדול 1936	(ה)מאבק (ה)צמוד 1946
תנועת החרות 1952	צנע 1949	(ה)משביר 1921	מאורעות יפו 1921
תנועת המרי העברי 1945, 1946	קדש (מבצע) 1956	נאציזם 1933, 1937, 1942	מאורעות תרפ"ט 1929
	(ה)קולקטיב 1907	נומרוס קלאוזוס 1904	מאורעות 1936-1939